

MINISTERSTWO
**ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI**

**Ramowy Plan Działań
dla
Żywności i Rolnictwa Ekologicznego
w Polsce na lata 2021– 2030**

Aktualizacja z dnia ...

Spis treści

Rozdział I. Wstęp i założenia	3
Rozdział II. Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce	5
Część I. Dane statystyczne o produkcji ekologicznej.....	5
Część II. Wnioski z analizy SWOT.....	7
Część III. Wsparcie powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego w Polsce w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.....	10
Rozdział III. Stan akwakultury ekologicznej w Polsce oraz wsparcie w ramach Programu Funduszy Europejskich dla Rybactwa na lata 2021-2027	13
Rozdział IV. Działania ukierunkowane na rozwój produkcji ekologicznej w Polsce.....	14
Obszar I: Transfer wiedzy i umiejętności – działania doradcze, szkoleniowe i informacyjne.....	14
Obszar II: Promowanie produkcji ekologicznej – działania promocyjne i edukacyjne	23
Obszar III: Innowacje w produkcji ekologicznej	29
Obszar IV: Wsparcie producentów ekologicznych	31
Obszar V. Utrzymanie zaufania do systemu produkcji ekologicznej.....	42
Rozdział V. Podsumowanie.....	45
Załącznik nr 1. Analiza SWOT	46

Rozdział I. Wstęp i założenia

Z dniem 1 stycznia 2022 r. sektor produkcji ekologicznej w Polsce i w pozostałych państwach członkowskich Unii Europejskiej został objęty nowymi ramami prawnymi na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007¹. Ustawa z dnia 23 czerwca 2022 r. o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej² wdraża do polskiego porządku prawnego ww. rozporządzenie PE i Rady (UE) 2018/848. Zachowana została idea i główne cele produkcji ekologicznej funkcjonujące w poprzednim porządku prawnym. Zgodnie z przepisami nowego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848, produkcja ekologiczna jest ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcji żywności, łączącym praktyki najkorzystniejsze dla środowiska i klimatu, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych oraz stosowanie wysokich norm dotyczących dobrostanu zwierząt – odpowiadające zapotrzebowaniu rosnącej liczby konsumentów na produkty ekologiczne wytwarzane przy użyciu naturalnych środków i procesów. Produkcja ekologiczna pełni podwójną funkcję społeczną, ponieważ z jednej strony w odpowiedzi na zapotrzebowanie konsumentów dostarcza na rynek produkty ekologiczne o wysokiej jakości, a z drugiej strony dostarcza powszechnie dostępne dobra, przyczyniając się do ochrony środowiska, poprawy dobrostanu zwierząt oraz rozwoju obszarów wiejskich. Przestrzeganie wysokich norm w zakresie zdrowia, środowiska i dobrostanu zwierząt przy wytwarzaniu produktów ekologicznych decyduje o wysokiej jakości tych produktów. Zatem, w kontekście powiązań produkcji ekologicznej z rynkiem i handlem, system produkcji ekologicznej to przejście przez producentów ekologicznych z konkurencji ilościowej na jakościową.

Komisja Europejska ogłosiła nowe podejście do rolnictwa w Unii Europejskiej pod nazwą Europejski Zielony Ład³ (dalej: EZŁ), stanowiący główny punkt programu działań politycznych Komisji Europejskiej dla rolnictwa. Jego głównym celem jest osiągnięcie do 2050 roku zrównoważonego rozwoju i neutralności klimatycznej w Europie, co ma posłużyć do przyciągnięcia inwestycji i stanowić czynnik wzrostu gospodarczego. Narzędzia realizujące nowe podejście EZŁ w systemie żywnościowym to strategia „Od pola do stołu” [COM(2020) 381 final]⁴ oraz strategia na rzecz Bioróżnorodności 2030 [COM(2020) 380 final]⁵. W strategiach tych, produkcja ekologiczna została wskazana jako sektor produkcji rolnej realizujący cele „zazieleniania” Wspólnej Polityki Rolnej, a także transformacji ekologicznej unijnego rolnictwa w rolnictwo o zrównoważonym sposobie gospodarowania, w szczególności poprzez działania rolników przeciwdziałające zmianom klimatu, zapewniające ochronę środowiska i zachowanie bioróżnorodności. Do takich działań w zakresie produkcji ekologicznej należą m.in. ograniczenie stosowania środków ochrony roślin, nawozów i antybiotyków, przyczynianie się do wysokiego poziomu różnorodności biologicznej, utrzymywanie długotrwałej żywności gleby, wysokich norm dobrostanu zwierząt, w tym

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX:32018R0848&qid=1647421929810>

² <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220001370>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640&qid=1647421970433>

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0381&qid=1647422051907>

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0380&qid=1647422126183>

zaspokajanie ich potrzeb behawioralnych, a także zachęcanie do stosowania krótkich łańcuchów dostaw i produktów lokalnych.

Mając na uwadze powyższe, należy zaznaczyć, że to rolnicy ekologiczni są pionierami przyszłego rolnictwa zrównoważonego. Stwarzają oni możliwości ekologizacji rolnictwa i stosowania innowacyjnych technik produkcji, które są przyjazne dla środowiska oraz sprzyjają zamkniętemu obiegowi i mają korzystny wpływ na dobrostan zwierząt. Rolnictwo ekologiczne powinno zatem stanowić wzór do naśladowania. Z tego względu, Komisja Europejska wyznaczyła dla państw członkowskich Unii Europejskiej wspólny cel jakim jest przeznaczenie do 2030 r. co najmniej 25% powierzchni użytków rolnych w Unii Europejskiej na rolnictwo ekologiczne oraz znaczny wzrost akwakultury ekologicznej, jednocześnie mając na względzie różne poziomy produkcji i konsumpcji produktów ekologicznych w państwach członkowskich. Komisja Europejska opublikowała plan działania na rzecz rolnictwa ekologicznego⁶, którego celem jest zwiększenie produkcji i konsumpcji produktów ekologicznych, w tym przybliżenie państw członkowskich do osiągnięcia wzrostu powierzchni użytków rolnych objętych systemem produkcji ekologicznej. Każde państwo członkowskie zostało zaproszone przez Komisję Europejską do opracowania planu działań mających na celu rozwój produkcji ekologicznej oraz do wyznaczenia krajowej wartości powierzchni użytków rolnych przeznaczonej na rolnictwo ekologiczne do 2030 r., przy uwzględnieniu swoich zróżnicowanych uwarunkowań.

„Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021–2030” stanowi powyższy plan działań, którego celem jest rozwój produkcji ekologicznej, w tym rynku produktów ekologicznych w Polsce oraz przeznaczenie do 2030 r. co najmniej 7% powierzchni użytków rolnych objętych systemem kontroli produkcji ekologicznej. Cel ten oznacza **podwojenie** do 2030 r. powierzchni użytków rolnych objętych tym systemem w stosunku do roku 2019 oraz dążenie do osiągnięcia **ponad miliona hektarów** tej powierzchni. Wsparcie sektora ekologicznego zaplanowano dla wszystkich uczestników łańcucha żywnościowego od pola do stołu, począwszy od wsparcia rolników w obszarze produkcji rolnej surowców i przetwórstwa, poprzez działania wspierające inwestycje i potencjał rynkowy, w tym małych i średnich gospodarstw, skracanie łańcuchów dostaw, działania kształtujące popyt i zaufanie konsumentów do produktów ekologicznych i produkcji ekologicznej, aż po wsparcie integracji branży oraz krajowego doradztwa rolniczego.

Zmiana ram czasowych niniejszego dokumentu wynika z dostosowania do czasu realizacji celu Komisji Europejskiej dotyczącego zwiększenia w UE powierzchni użytków rolnych objętych systemem kontroli produkcji ekologicznej.

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0141R%2801%29>

Rozdział II. Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce

Część I. Dane statystyczne o produkcji ekologicznej

Liczba i struktura gospodarstw ekologicznych w latach 2018-2021 była dość stabilna, zawarta w przedziale od 19207 w 2018 r. do 19986 w 2021 r. Najwięcej gospodarstw ekologicznych znajdowało się w następujących województwach: lubelskim, mazowieckim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. Największy udział gospodarstw ekologicznych był w województwach: warmińsko-mazurskim (17,3%) i podlaskim (16,9%). Najniższy udział gospodarstw ekologicznych był w województwach: kujawsko-pomorskim (2%), śląskim (0,7%) i opolskim (0,4%). Stwierdzono zależność między liczbą gospodarstw ekologicznych a przyrodniczymi warunkami produkcji rolniczej określoną Wskaźnikiem Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej (WWRPP)⁷. W województwach śląskim i opolskim, w których udział gospodarstw ekologicznych był najniższy, WWRPP był najwyższy i wynosił odpowiednio: 84,2 pkt i 81,4 - przy średniej w Polsce wynoszącej 66,6 pkt. Natomiast w województwach o największym udziale gospodarstw ekologicznych, WWRPP był niższy od średniej. Udział powierzchni użytków rolnych objętych systemem produkcji ekologicznej w całkowitej powierzchni użytków rolnych w Polsce zwiększył się od 3,33% w 2018 r. do 3,74% w 2021 r. Łączna powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w 2018 r. wyniosła 484 676 ha, podczas gdy w 2021 r. – 549 443 ha. Największa powierzchnia użytków rolnych objętych systemem produkcji ekologicznej występowała w województwach: warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. Wielkość tej powierzchni była stabilna i wynosiła po 20%, czyli łącznie 40% wszystkich gospodarstw ekologicznych w Polsce. Najniższy udział w całkowitej powierzchni ekologicznych użytków rolnych miały województwa: kujawsko-pomorskie (1,4%), śląskie (0,7%) i opolskie (0,6%), które charakteryzowały się najlepszymi warunkami do produkcji rolniczej. W latach 2018-2021 w największym stopniu zwiększyła się powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w województwach: lubuskim (36%), zachodniopomorskim (18%) i podlaskim (18%). Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych wzrosła z 25 ha w 2018 r. do 27,5 ha w 2021 roku. Powierzchnia tych gospodarstw była średnio około trzy razy większa od średniej powierzchni gospodarstw konwencjonalnych, która w tych latach zawarta była w przedziale od 10 do 11 ha. Pod względem powierzchni największe gospodarstwa ekologiczne występowały w województwach: opolskim (58-54 ha), zachodniopomorskim (45-49 ha), lubuskim (42-47 ha), dolnośląskim (38-44 ha) i pomorskim (37-40 ha). Najmniejsze gospodarstwa ekologiczne pod względem powierzchni występowały w województwach: lubelskim (15 ha), świętokrzyskim (13-14 ha), małopolskim (11-13 ha) i podkarpackim (12-13 ha).

⁷ WWRPP - opracowany w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowym Instytucie Badawczym (IUNG PIB) w Puławach. W jego konstrukcji uwzględniono cztery cechy: jakość gleb, agroklimat, rzeźbę terenu i warunki wodne. Każdej z wyróżnionych cech przypisano odpowiednią liczbę punktów odzwierciedlających ich znaczenie. Jakości gleb przypisano 95 punktów, agroklimatowi 15, rzeźbie terenu i warunkom wodnym po 5 punktów. Wskaźnik WRPP może maksymalnie osiągać 120 punktów. W Polsce jego przeciętna wartość wynosi 66,6 punktów, co stanowi zaledwie 55,5% jego wartości maksymalnej. Oznacza to, że w Polsce przyrodnicze warunki dla produkcji rolniczej są często niekorzystne.

Charakterystyczną cechą gospodarstw ekologicznych w Polsce jest ich struktura produkcji. W latach 2018-2021 w strukturze gospodarstw ekologicznych dominowały gospodarstwa nastawione na produkcję roślinną. Ich udział w tych latach oscylował w przedziale od 88,4% w 2018 r. do 79,2 % w 2021 r. wykazując lekki spadek. Wynikało to z faktu zwiększania się udziału gospodarstw ekologicznych prowadzących jednocześnie produkcję roślinną i zwierzęcą z 11,6% w 2018 r. do 20,8% w 2021 r. Inną cechą gospodarstw ekologicznych w Polsce jest jednoczesne prowadzenie produkcji ekologicznej i nieekologicznej, zarówno roślinnej, jak i zwierzęcej. W 2018 r. udział takich gospodarstw w całkowitej liczbie gospodarstw ekologicznych wynosił 54,4%. W kolejnych latach 2019 - 2020, udział ten obniżał się do 17,9% i 18,5%, a w 2021 r. zwiększył się do 45,8%.

Struktura użytkowania ziemi określona jest udziałem poszczególnych rodzajów upraw w powierzchni użytków rolnych. W strukturze użytkowania ziemi dominowały zboża i uprawy roślin pastewnych. Udział zbóż zawarty był w przedziale od 27,6% w 2018 r. do 30,5% w 2019 roku, natomiast udział roślin pastewnych zawierał się w przedziale od 25,9% w 2018 r. do 23,1% w 2020 r. Udział trwałych użytków zielonych (łąk i pastwisk) wykazywał tendencję spadkową z 20,5% w 2018 r. do 16,9% w 2020 r. Udział roślin strączkowych zwiększał się z 3,9% w 2018 r. do 7,4% w 2020 r. Zmiany te należy ocenić pozytywnie. Ponadto, udział upraw warzyw był dość stabilny, wynosił około 6%. Udział pozostałych upraw wzrósł z 2,4% do 3,6%. Wzrósł również udział upraw trwałych (sadowniczych i jagodowych) z 6,2% w 2018 r. do 9,2% w 2020 r. Stabilny był udział powierzchni zasiewów w powierzchni użytków rolnych, który wynosił około 73%.

W odniesieniu do ekologicznej produkcji zwierzęcej, w 2021 r. odnotowano wzrost pogłowia bydła z blisko 27 tys. sztuk w 2018 r., do nieco ponad 31 tys. w 2021 r., w szczególności nastąpił wzrost pogłowia krów mlecznych z blisko 11 tys. sztuk w 2018 r. do ponad 12 tys. w 2021 r. Analogiczna sytuacja nastąpiła w przypadku trzody chlewnej, w 2018 r. w produkcji ekologicznej znajdowało się ponad 3 tys. świń, podczas gdy w 2021 r. – 5,5 tys. sztuk. Nastąpił również wzrost produkcji mleka ekologicznego (od krów, kóz i owiec) w gospodarstwach ekologicznych, tj. z 26,7 ton w 2018 r. do ponad 31,3 tys. ton w 2021 roku. Wsparcie dalszego rozwoju ekologicznej produkcji zwierzęcej jest jednym z priorytetowych działań resortu rolnictwa w obszarze rozwoju produkcji ekologicznej, stąd wprowadzenie do Planu Strategicznego dla WPR na lata 2023-2027 wsparcia rolników do ekologicznej produkcji zwierzęcej, zarówno od strony wsparcia produkcji surowców ekologicznych, poprzez wsparcie działań inwestycyjnych w produkcji zwierzęcej, po dostęp do danych dotyczących dostępności na rynku zwierząt ekologicznych.

O rozwoju sektora rolnictwa ekologicznego w Polsce świadczy także znaczny wzrost liczby podmiotów zajmujących się przygotowaniem produktów ekologicznych⁸ z 312 w 2012 r. do 1174 w 2021 r., tj. 4-krotnie więcej niż na koniec 2012 roku⁹. Wzrosła również liczba dostawców kwalifikowanego materiału siewnego i wegetatywnego materiału rozmnożeniowego, z 24 w 2012 r. do 328 w 2021 r. Powyższa tendencja wzrostowa świadczy o pozytywnym trendzie profesjonalizacji produkcji ekologicznej. Szczegółowe dane o produkcji ekologicznej dostępne są pod adresem: <https://www.gov.pl/web/ijhars/dane-o-rolnictwie-ekologicznym>.

Część II. Wnioski z analizy SWOT

Przeprowadzona analiza SWOT sektora rolnictwa ekologicznego w Polsce znajduje się w załączniku. Najważniejsze wnioski wynikające z analizy SWOT przedstawiono poniższej części niniejszego rozdziału.

- **Gospodarstwa ekologiczne**

Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce na obecnym etapie rozwoju kształtowany jest poprzez popyt przewyższający podaż oraz szybko rosnącą liczbę przetwórci ekologicznych. Czynnikiem przyczyniającym się do rozwoju produkcji ekologicznej jest wzmacnianie konkurencyjności gospodarstw ekologicznych na rynku, w tym stałe podnoszenie poziomu produktywności i innowacyjności działalności prowadzonej w ramach produkcji ekologicznej. Bariery rozwoju towarowości gospodarstw ekologicznych wynikają m.in. z niskiej produktywności gospodarstw, szczególnie mniejszych produkujących głównie na własne potrzeby, z rozdrobnionej podaży i struktury gospodarstw rolnych. Przykładowo autorzy opracowania¹⁰ dotyczącego towarowości gospodarstw z województwa podlaskiego, na przykładzie analizy 2576 ekologicznych gospodarstw rolnych¹¹ oszacowali, że 1068 z nich to gospodarstwa potencjalnie towarowe. Zatem, konieczne jest dalsze wspieranie działań inwestycyjnych w gospodarstwach ekologicznych, które podnoszą ich poziom produktywności i konkurencyjności na rynku żywnościowym.

Ponadto, w celu dalszego rozwoju produkcji ekologicznej należy wspierać i zachęcać rolników do współpracy, m.in. w formie grup producentów rolnych, organizacji producentów oraz spółdzielni. Popularyzacja i rozwój wspólnych struktur gospodarczych w postaci grup producentów rolnych i ich związków, spółdzielni, spółdzielni rolników, uznanych organizacji producentów i ich zrzeszeń, organizacji międzybranżowych, przyczyni się do optymalizacji

⁸ Zgodnie z definicją, zawartą w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007, przygotowanie oznacza działania polegające na konserwowaniu lub przetwarzaniu produktów ekologicznych lub produktów w okresie konwersji lub każde inne działanie, któremu poddawany jest nieprzetworzony produkt, niezmienną formę produktu wyjściowego, takie jak ubój, rozbiór, czyszczenie lub mielenie jak również pakowanie, znakowanie lub wprowadzanie zmian w znakowaniu odnoszących się do produkcji ekologicznej.

⁹ Zgodnie z definicją, zawartą w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 podmiot oznacza osobę fizyczną lub prawną odpowiedzialną za zapewnienie zgodności z niniejszym rozporządzeniem na każdym znajdującym się pod jej kontrolą etapie produkcji, przygotowania i dystrybucji.

¹⁰ IJHARS (2021), Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2019-2020, Warszawa.

¹¹ Bańkowska K., Jasiński J. (2020). Ocena potencjału towarowości gospodarstw ekologicznych – na przykładzie województwa podlaskiego. *Więś i Rolnictwo 1 (186)/2020, ISSN 0137-1673*, str. 28-30.

¹² Z wyłączeniem gospodarstw będących w okresie konwersji.

kosztów, przyspieszy zmiany technologiczne, ułatwi dostęp do trwalszych kanałów dystrybucji i wzmocni pozycję rolników wobec pozostałych uczestników łańcucha wartości. Dzięki temu zwiększą się również dochody gospodarstw rolnych w Polsce, poprawi się ich trwałość ekonomiczna, co z kolei przyczyni się do zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. Istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój produkcji ekologicznej jest także sprawnie funkcjonujący system transferu wiedzy i innowacji. Należy wspierać rozwój specjalistycznego doradztwa rolniczego w zakresie produkcji ekologicznej, aby zapewnić rolnikom dostęp do szkoleń oraz wsparcia doradczego dostosowanego do ich potrzeb. Niezbędne są przede wszystkim działania szkoleniowe podnoszące poziom wiedzy i umiejętności doradców rolniczych, aby przekazywać ją w przystępny sposób rolnikom. Istotny wpływ na upowszechnianie dobrych praktyk w rolnictwie ekologicznym wśród producentów rolnych będzie miało wzmocnienie współpracy pomiędzy nauką, doradztwem rolniczym a praktyką rolniczą.

- **Rynek żywności produktów ekologicznych**

Rosnąca w Polsce świadomość walorów produkcji ekologicznej pozwala krajowym konsumentom na podejmowanie świadomych decyzji zakupowych, zwiększających popyt na produkty ekologiczne. Konsument w Polsce coraz częściej szuka żywności, która powstała w warunkach jak najbardziej zbliżonych do naturalnych, z poszanowaniem dobrostanu zwierząt, środowiska i zasobów naturalnych, przyczyniając się tym samym do osiągnięcia szeroko rozumianych korzyści środowiskowych. Żywność ekologiczna spełnia te oczekiwania, ponieważ została uzyskana w procesie produkcyjnym, w którym nie stosuje się przemysłowych nawozów, chemicznych środków ochrony roślin, GMO, hormonów, a także ogranicza się do niezbędnego minimum stosowanie u zwierząt produktów leczniczych, w tym antybiotyków. Należy mieć jednocześnie na uwadze, że ekologiczna jakość żywności wynikająca z powyższych zasad pociąga za sobą wyższe koszty produkcji, które przekładają się na wyższe ceny produktów ekologicznych, co w efekcie ma wpływ na niższą dostępność ekonomiczną żywności ekologicznej wśród społeczeństwa.

Siłę nabywczą konsumenta na rynku żywności wyznacza dochód, ceny żywności oraz ceny pozostałych dóbr i usług. Z raportu *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2021* wynika, że w 2019 r. polski rynek handlu detalicznego produktami rolnictwa ekologicznego oszacowano na ok. 314 mln EUR (1,3 mld zł) ze wzrostem ok. 11% w porównaniu z rokiem poprzednim. Rynek ten stanowił ok. 0,5% całego polskiego handlu detalicznego produktami spożywczymi. Sprzedaż żywności ekologicznej odbywa się za pośrednictwem czterech głównych kanałów dystrybucji: sprzedaży bezpośredniej (od rolników i przetwórców), sprzedaży w specjalistycznych sklepach, sprzedaży w sklepach ogólnych, w tym wielkopowierzchniowych (super- i hipermarketach) oraz sprzedaży internetowej. W Polsce istnieje około 400 sklepów wyspecjalizowanych w sprzedaży żywności ekologicznej (sklepów posiadających w swojej ofercie minimum 51% produktów ekologicznych), jedna sieć specjalistycznych sklepów ekologicznych, ponad dwudziestu wyspecjalizowanych dystrybutorów produktów rolnictwa ekologicznego oraz znaczna ilość stoisk z produktami rolnictwa ekologicznego lub tzw. „wysp ekologicznych” w sklepach spożywczych, handlujących także żywnością konwencjonalną. Organizowane jest coraz więcej

stałych, regularnie powtarzanych lub okazjonalnych straganów lub bazarów z ekologiczną żywnością¹². Wyniki raportu „Polska wieś i rolnictwo”¹³ za 2020 r. wskazują, że logo produkcji ekologicznej UE jest w Polsce bardzo dobrze rozpoznawalne: 70% respondentów deklaruje, że je zna. Średnio w UE znajomość logo deklaruje 56% konsumentów (Eurobarometr, 504). Natomiast z badania „Polska wieś i rolnictwo” z 2021 r.¹² wynika że ponad 50% badanych podczas zakupów żywności spotyka się z oznaczeniem dotyczącym produkcji ekologicznej tj. logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej, a dla 18,8% badanych logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej okazało się decydującym powodem do zakupu produktu ekologicznego. Jednocześnie, blisko 47% ogółu respondentów uważa ceny produktów rolnictwa ekologicznego za adekwatne do swojej jakości. Mieszkańcy obszarów wiejskich wyrażali taką opinię znacznie częściej niż mieszkańcy miast. Na zbyt wysokie ceny produktów ekologicznych wskazał natomiast co trzeci badany. Wyraźnie wyższy odsetek takich odpowiedzi odnotowano w przypadku mieszkańców miast. Ponadto, obywatele zainteresowani są w większym stopniu wspomaganiami gospodarstw, które faktycznie mają związek z konsumentami niż wspomaganiami gospodarstw, które nie wykazują związków z rynkiem (Bańkowska K., Jasiński J. 2020¹⁴). Zatem, wzmocnienie i ustabilizowanie powiązań produkcji ekologicznej z rynkiem i handlem jest kluczową kwestią w dalszym rozwoju rynku produktów ekologicznych w Polsce. Rozwój rynku polskiej żywności ekologicznej będzie postępował również w miarę intensyfikacji działań informacyjno-promocyjno-marketingowych, a także działań edukacyjnych dotyczących produktów ekologicznych. Działania te mają na celu kształtowanie świadomości ekologicznej odbiorców, a także zachęcanie rolników konwencjonalnych do rozpoczęcia produkcji ekologicznej.

- **System kontroli i przepisy dotyczące produkcji ekologicznej**

Z projektów badawczych¹⁵ wynika, że zaufanie konsumentów ma zasadnicze znaczenie na rynku żywności ekologicznej. W dłuższej perspektywie czasowej mało wiarygodne normy mogą podważyć publiczne zaufanie i doprowadzić do załamania rynku. Dlatego też fundamentem trwałego rozwoju produkcji ekologicznej powinny być zharmonizowane reguły produkcji. Zakłada się, że pozytywny wizerunek rynkowy dzięki zwiększonemu zaufaniu konsumentów, przyciągnie do sektora nowe podmioty. Poza tym, reguły produkcji powinny odpowiadać oczekiwaniom podmiotów i konsumentów, jeżeli chodzi o jakość produktów ekologicznych oraz zgodność z zasadami i przepisami ustanowionymi rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848¹⁶. Sektor produkcji ekologicznej jest w znacznym stopniu zależny od sprawności funkcjonowania systemu kontroli produkcji ekologicznej oraz opiera się na zaufaniu konsumentów do logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej, tj. zaufaniu, że produkt nim oznakowany faktycznie został wyprodukowany metodami ekologicznymi na każdym etapie produkcji, przygotowania i dystrybucji.

¹² Organic Farma Zdrowia S.A. (2022), Raport skonsolidowany za 2021 rok.

¹³ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/polska-wies-i-rolnictwo>

¹⁴ Bańkowska K., Jasiński J. (2020). Ocena potencjału towarowości gospodarstw ekologicznych – na przykładzie województwa podlaskiego. *Wiś i Rolnictwo 1 (186)/2020, ISSN 0137-1673*, str. 28-30.

¹⁵ Wniosek rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, zmieniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr XXX/XXX [rozporządzenie o kontrolach urzędowych] i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 (COM/2014/0180 final - 2014/0100).

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX:32018R0848&qid=1647421929810>

W przypadku rolnictwa ekologicznego nie ma możliwości rozpoznania pochodzenia produktu tj. ekologicznej jakości produktu bazując jedynie na jego wyglądzie lub cechach organoleptycznych. Tylko w przypadku zaufania do systemu kontroli produkcji ekologicznej konsumenci są skłonni wybierać produkty ekologiczne. System kontroli produkcji ekologicznej w Polsce działa skutecznie, co potwierdzają m. in. wyniki testów Komisji Europejskiej z 2020 r. w zakresie identyfikowalności produktów ekologicznych – Polska jako jedyny kraj, spośród państw członkowskich biorących udział w testach, wypełniła zadanie bez uwag.

Obecnie w Polsce działa 12 jednostek certyfikujących upoważnionych do przeprowadzania kontroli urzędowych i certyfikacji produkcji ekologicznej. W celu zachowania zharmonizowanych standardów kontroli i utrzymania zaufania sektora rolnictwa ekologicznego i konsumentów, działania jednostek certyfikujących muszą być skutecznie skoordynowane.

Ponadto, nowe rozwiązania prawne wynikające z przepisów rozporządzenia (UE) 2018/848, w szczególności zmiany w systemie importu produktów ekologicznych wytworzonych w krajach spoza UE na zasadach równoważności z unijnymi zasadami produkcji ekologicznej, mogą być w nadchodzących latach znakomitą szansą na rozwój gospodarczy dla polskich producentów ekologicznych i rynku krajowej żywności ekologicznej. Będzie to możliwe dzięki zmniejszeniu w UE, podaży importowanych produktów ekologicznych.

Podsumowując, osiągnięcie celu jakim jest rozwój produkcji ekologicznej w Polsce oraz przeznaczenie do 2030 r. co najmniej 7% powierzchni użytków rolnych w Polsce na rolnictwo ekologiczne, w praktyce oznacza konieczność wprowadzenia zmian w podejściu do wsparcia produkcji ekologicznej i rozwoju inicjatyw społeczno-gospodarczych, ze szczególnym wzmocnieniem produktywności gospodarstw ekologicznych, powiązań rynkowych, wykorzystania kanałów dystrybucyjnych, skracania łańcuchów dostaw, współpracy branży sektora rolnictwa ekologicznego, a także wsparcie działań szkoleniowo-doradczych dla rolników ekologicznych. Dopiero skumulowany efekt tych działań zwiększy podaż produktów ekologicznych na rynku, obniży ceny produktów ekologicznych, które wówczas staną się osiągalne dla większości konsumentów w Polsce. Dopiero wówczas, produkcja ekologiczna ma szansę stać się znaczącą częścią sektora rolno-spożywczego.

Część III. Wsparcie powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego w Polsce w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

W Polsce rolnictwo ekologiczne po raz pierwszy uzyskało wsparcie finansowe z budżetu państwa w 1998 r., w ramach dotacji do kosztów kontroli gospodarstw ekologicznych, które udzielane były jednostkom przeprowadzającym kontrolę. W 1999 r. została przyznana dotacja do powierzchni upraw ekologicznych. Beneficjentami wsparcia byli rolnicy prowadzący ekologiczne gospodarstwa rolne lub będący w trakcie okresu konwersji, tj. czasu wymaganego na przestawienie gospodarstwa rolnego na gospodarstwo produkujące certyfikowane produkty ekologiczne.

Następnie, w latach 2004-2020 po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, procentowy udział powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego zmieniał się znacząco. Akcesja Polski do UE pozwoliła na większe wsparcie finansowe ekologicznych gospodarstw rolnych. W pierwszym roku członkostwa Polski w UE udział powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego wyniósł 0,5%. W następnych latach w związku z wdrażaniem unijnych instrumentów wsparcia rolnictwa ekologicznego, udział ten szybko wzrastał i po pięciu latach członkostwa w UE w 2009 r. wyniósł 2,6%. W 2013 r. udział powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego osiągnął najwyższy poziom 4,6%. W latach 2013-2018 następował spadek udziału tej powierzchni w całkowitej powierzchni użytków rolnych w Polsce do poziomu 3,3%, natomiast od 2019 r. rozpoczął się okres wzrostu powierzchni ekologicznych użytków rolnych, aby w 2021 r. osiągnąć poziom blisko 3,74%, tj. 549 442,93 ha użytków rolnych objętych systemem kontroli w rolnictwie ekologicznym.

- **PROW 2004-2006**

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, wsparcie dla rolników do powierzchni użytków rolnych objętych systemem rolnictwa ekologicznego realizowano ze środków Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 w ramach działania 4: „Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” z Pakietu 2 – „Rolnictwo ekologiczne”. W ramach realizacji pakietu rolnicy podejmowali działania, mające przyczynić się do upowszechnienia systemów produkcji rolniczej, zgodnych z wymogami ochrony środowiska oraz ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. W 2004 r. w Polsce było 3705 gospodarstw ekologicznych o łącznej powierzchni 82,3 tys. ha. W okresie realizacji PROW 2004-2006, liczba gospodarstw ekologicznych zwiększyła się do 9189 o łącznej powierzchni 228 tys. ha.

- **PROW 2007-2013**

Kolejny program, w ramach którego przewidziano wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce to Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Według założeń programu rolnicy ekologiczni uzyskiwali pomoc finansową na zasadach preferencyjnych, realizując działania „Uczestnictwo rolników w systemie jakości żywności” lub „Działania informacyjne i promocyjne” z osi I „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”. Jednocześnie wsparcie finansowe można było uzyskać w ramach osi II „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich”, w działaniu 214 „Program rolno-środowiskowy (Płatności rolno-środowiskowe)” pakiet 2 – „Rolnictwo ekologiczne”. W okresie obowiązywania PROW 2007-2013 nastąpił najwyższy przyrost powierzchni użytków rolnych objętych systemem rolnictwa ekologicznego oraz przyrost liczby gospodarstw ekologicznych. W 2013 r. było ich 26598, a powierzchnia użytków rolnych w systemie rolnictwa ekologicznego osiągnęła najwyższy poziom, tj. 670,0 tys. ha.

- **PROW 2014-2020 i okres przejściowy**

Kolejny program, w ramach którego przewidziano wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce to Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Wsparcie finansowe rolników do powierzchni ekologicznych użytków rolnych nadal jest dostępne w ramach działania „Rolnictwo ekologiczne” PROW 2014-2020 do 2024 r. włącznie. Dostępność ww. działania wynika z trwającego okresu przejściowego, potrzebnego na wdrażanie określonych działań lub zobowiązań wynikających z PROW 2014-2020 – w związku z rokiem uruchomienia Planu Strategicznego. Ponadto, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wprowadził inne mechanizmy wsparcia w ramach PROW 2014–2020, zawierające preferencyjne zasady w przyznawaniu pomocy dla operacji dotyczących produkcji ekologicznej, tj. w zakresie działań pt. „Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”, „Inwestycje w środki trwałe”, „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych”, „Tworzenie grup i organizacji producentów”. Pomimo, że do 2018 r. liczba gospodarstw ekologicznych, a tym samym powierzchnia ekologicznych użytków rolnych zmniejszała się, należy zaznaczyć, że wielkość produkcji ekologicznej z przeznaczeniem na rynek w tym samym okresie wzrastała. Oznacza to, że z systemu rolnictwa ekologicznego rezygnowali głównie ci rolnicy, którzy w rzeczywistości nie przyczyniali się wzrostu produkcji żywności ekologicznej oraz zwiększania jej dostępności na rynku. Od 2019 r. w wyniku podwyższenia stawek płatności do powierzchni użytków rolnych w rolnictwie ekologicznym w związku z unijnym celem zwiększenia powierzchni takich użytków w UE, zaobserwowano ponowny wzrost powierzchni użytków rolnych w systemie rolnictwa ekologicznego, która w 2021 r. zwiększyła się do blisko 550 tys. ha.

- **Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027**

Od 2023 r. realizowany będzie Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027, który zawiera kontynuację wsparcia finansowego rolników do powierzchni użytków rolnych rolnictwa ekologicznego w ramach interwencji – Rolnictwo ekologiczne. Wsparcie to w dalszym ciągu będzie dotyczyło zarówno utrzymania praktyk rolnictwa ekologicznego po okresie konwersji, jak również w trakcie okresu konwersji, tj. czasu wymaganego do przejścia z produkcji nieekologicznej na produkcję ekologiczną, w którym stosuje się przepisy dotyczące produkcji ekologicznej. Plan Strategiczny przewiduje również inne interwencje wspierające rozwój produkcji ekologicznej, w tym rynku produktów ekologicznych, które zostały opisane w części IV niniejszego dokumentu.

Rozdział III. Stan akwakultury ekologicznej w Polsce oraz wsparcie w ramach Programu Funduszy Europejskich dla Rybactwa na lata 2021-2027

Produkcja akwakultury ekologicznej, która jest stosunkowo nowym działem produkcji ekologicznej w porównaniu do rolnictwa ekologicznego, zyskuje obecnie na znaczeniu. Celem unijnej strategii „Od pola do stołu” jest znaczny wzrost produkcji akwakultury ekologicznej w Unii Europejskiej. W latach 2019-2021 odnotowano wzrost produkcji zwierząt akwakultury ekologicznej ze 160 ton w 2019 r. do 415 ton w 2021 r. Biorąc pod uwagę rosnące w Unii Europejskiej zainteresowanie konsumentów produktami akwakultury ekologicznej, oczekuje się, że coraz więcej jednostek produkcji w sektorze akwakultury będzie przechodzić na produkcję ekologiczną. W 2021 r. na polskim rynku akwakultury ekologicznej działało 10 podmiotów ekologicznych i są to głównie gospodarstwa typu karpiego. Sytuacja ta wynika z dość specyficznej formy akwakultury, która ukształtowała się w Polsce, tj. stawowej gospodarki karpiovej. Stanowi ona wzorzec zrównoważonej akwakultury ekstensywnej. Chów i hodowla karpia metodą tradycyjną, zgodnie z naturalnym cyklem klimatycznym, spełnia wysokie standardy jakości, która jest oczekiwana przez konsumentów oraz pełni wiele funkcji ekosystemowych. Ze względu na swój wielowiekowy i tradycyjny charakter, jest to produkcja przyjazna rybnom, jak i środowisku naturalnemu, przynosząca temu środowisku wiele korzyści w postaci wspierania i ochrony różnorodności biologicznej, retencji wody, poprawy jakości wody, tworzenia żerowisk i siedlisk wielu gatunkom roślin i zwierząt. Chów karpia w stawach ziemnych w znacznej części wpisuje się w ogólne założenia ekologicznego chowu ryb, jednak ze względów formalno-prawnych, nie spełnia całości wymogów produkcji certyfikowanej akwakultury ekologicznej. Zatem, aby zachęcić producentów akwakultury nieekologicznej do rozpoczęcia działalności w produkcji ekologicznej, niezbędne jest wsparcie tego sektora produkcji oraz działania szkoleniowo-doradcze z zakresu akwakultury ekologicznej. W ramach nowej perspektywy finansowej Funduszy Europejskich dla Rybactwa na lata 2021 - 2027, zaplanowano wsparcie finansowe w postaci wspierania dobrowolnych zobowiązań hodowców, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody akwakultury ekologicznej określone w prawodawstwie unijnym i krajowym. Planuje się, w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021-2027, dofinansowanie kosztów transakcyjnych w systemie akwakultury ekologicznej oraz możliwość skorzystania przez producentów ekologicznych z preferencyjnych zasad w przyznawaniu pomocy dla operacji dotyczących produkcji ekologicznej w ramach operacji 2.2.1. Inwestycje w akwakulturze. Szczegółowe informacje w tym zakresie zostały przedstawione w obszarze IV niniejszego dokumentu. W wyniku realizacji ww. działań zakłada się znaczny wzrost produkcji akwakultury ekologicznej do 2030 r.

Rozdział IV. Działania ukierunkowane na rozwój produkcji ekologicznej w Polsce

Celem działań zawartych w „Ramowym Planie Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021 – 2030” jest rozwój produkcji ekologicznej w Polsce, w tym rynku produktów ekologicznych oraz realizacja unijnego celu ujętego w strategii „Od pola do stołu” oraz strategii na rzecz Bioróżnorodności 2030, poprzez znaczne zwiększenie powierzchni użytków rolnych objętych systemem produkcji ekologicznej. Mając na uwadze powyższe oraz bazując na wnioskach z analizy SWOT (załącznik nr 1), poniżej przedstawiono **pięć głównych obszarów** rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce:

- I.** Transfer wiedzy i umiejętności – działania doradcze, szkoleniowe i informacyjne,
- II.** Promowanie produkcji ekologicznej – działania promocyjne i edukacyjne,
- III.** Innowacje w produkcji ekologicznej,
- IV.** Wsparcie producentów ekologicznych,
- V.** Utrzymanie zaufania do systemu rolnictwa ekologicznego.

Obszary te obejmują szczegółowe działania oraz zachęty finansowe, które są podejmowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jednostki podległe lub nadzorowane, uczestników systemu produkcji ekologicznej oraz zainteresowane podmioty. Należy podkreślić, że oprócz kontynuowania większości już skutecznie prowadzonych działań, „Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021 – 2030” zawiera nowe działania przyczyniające się do rozwoju produkcji ekologicznej. Mając na uwadze coroczne monitorowanie postępów prac nad rozwojem sektora produkcji ekologicznej w Polsce, poszczególnym działaniom przypisano wskaźniki realizacji.

Obszar I: Transfer wiedzy i umiejętności – działania doradcze, szkoleniowe i informacyjne

Trwały rozwój produkcji ekologicznej zależy zarówno od wiedzy i umiejętności producentów ekologicznych. Ważne jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia merytorycznego dla producentów ekologicznych za pośrednictwem krajowego doradztwa rolniczego poprzez informowanie o rozwiązaniach względem problemów pojawiających się w rolnictwie ekologicznym. Prowadzenie systematycznych działań doradczych, szkoleniowych, informacyjnych skierowanych do rolników i producentów jest niezbędne do dalszego rozwoju produkcji ekologicznej. Poniżej przedstawiono szczegółowe działania w tym obszarze.

a) Działanie: Upowszechnianie dobrych praktyk i doradztwo

Działanie odnosi się do działalności szkoleniowej, doradczej, informacyjnej i upowszechnieniowej, realizowanej przez administrację publiczną oraz publiczne jednostki doradztwa rolniczego. Rozwój rolnictwa ekologicznego i akwakultury ekologicznej wymaga, w związku z analizą SWOT, usprawnienia transferu wiedzy pomiędzy doradztwem, nauką a praktyką. Niezbędne jest zapewnienie stałego dostępu do profesjonalnego wsparcia doradczego oraz szkoleń dla rolników w obszarze produkcji ekologicznej. Odpowiedni poziom

wiedzy rolników ma wpływ na podejmowane przez nich działania, w zgodzie z wymogami produkcji ekologicznej. W celu zapewnienia wysokiej jakości wsparcia doradczego i szkoleń, niezbędne jest odpowiednie przygotowanie kadr doradczych. W związku z powyższym, przewidziano następujące sposoby wsparcia:

- 1) **działania doradcze oraz szkolenia** z zakresu rolnictwa ekologicznego skierowane do producentów (rolników), którzy chcą wejść do systemu rolnictwa ekologicznego lub już w nim są. Działania mają na celu wzmocnienie przepływu wiedzy i informacji dotyczących prowadzenia działalności rolniczej i rozwoju gospodarstw rolnych. Wsparcie w postaci dostępu do bezpłatnych szkoleń i usług doradczych przewidziano m.in. w ramach działań PROW 2014-2020 oraz interwencji Planu Strategicznego dla WPR na lata 2023-2027;
- 2) możliwość uczestnictwa w **sieci ekologicznych gospodarstw demonstracyjnych oraz centrum praktycznego przetwórstwa** w Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu. Dzięki tym działaniom, rolnicy mają możliwość bezpośrednio, na przykładzie funkcjonujących gospodarstw ekologicznych lub linii technologicznych dla małego przetwórstwa, zaznajomić się z praktycznymi aspektami produkcji ekologicznej oraz rozwiązaniami dostosowanymi do małego przetwórstwa, które mogą zastosować we własnym gospodarstwie;
- 3) **wsparcie merytoryczne kadry doradztwa** rolniczego poprzez szkolenia, praktyki, kursy, wyjazdy studyjne, dostęp do studiów podyplomowych z zakresu rolnictwa ekologicznego; realizacja projektów mających na celu wzmocnienie transferu wiedzy i współpracy pomiędzy strukturami doradztwa zajmującymi się rolnictwem ekologicznym a jednostkami naukowymi. Dzięki ww. inicjatywom, doradcy mogą poszerzać wiedzę i podnosić swoje kwalifikacje, aby w profesjonalny sposób służyć wiedzą merytoryczną i technologiczną producentom ekologicznym;
- 4) opracowywanie materiałów informacyjno-dydaktycznych stanowiących **kompedium wiedzy** dla producentów (rolników) i doradców na temat zasad produkcji ekologicznej, w tym promujących dobre praktyki i metodyki produkcji ekologicznej. Wiedza w tym zakresie jest stale uzupełniana i dostępna pod adresem:
 - <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/baza-wiedzy>,
 - <https://cdr.gov.pl/produkcja-rolna/rolnictwo-ekologiczne/rolnictwo-ekologiczne-publicacje>;
- 5) **doskonalenie współpracy pomiędzy doradcami rolniczymi a administracją publiczną**, w tym bezpośrednio z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi w celu sprawnego przekazywania aktualnych informacji o działaniach i inicjatywach odbywających się w sektorze rolnictwa ekologicznego oraz udostępniania materiałów informacyjnych dotyczących zasad i najnowszych rozwiązań w produkcji ekologicznej (wyników badań naukowych, przewodników dobrych praktyk, rekomendacji w prowadzeniu produkcji ekologicznej, informacji na temat dostępnych środków do produkcji ekologicznej, itp.);
- 6) rozwój **współpracy pomiędzy podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego**, w tym z innymi resortami, organami administracji rządowej, jednostkami administracji samorządowej, doradcami, rolnikami, producentami, organizacjami i zrzeszeniami pozarządowymi w celu wspierania i zachęcania rolników ekologicznych do samoorganizacji, zrzeszania się i rozwoju kontaktów handlowych.

Rozwój współpracy realizowany jest poprzez organizację konferencji naukowych, branżowych spotkań oraz innych wydarzeń, inicjatyw ukierunkowanych na transfer wiedzy i upowszechnianie nowoczesnych rozwiązań technologicznych w produkcji ekologicznej.

Tabela 1 Wskaźniki dla działania a)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba przeszkolonych odbiorców.	
2.	Liczba przeszkolonych doradców rolniczych.	

b) Działanie: Informowanie o zasadach produkcji ekologicznej producentów, wchodzących do systemu rolnictwa ekologicznego

Zgodnie z art. 34 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 przed wprowadzeniem wszelkich produktów do obrotu jako „ekologiczne” lub „w okresie konwersji” lub przed okresem konwersji podmioty lub grupy podmiotów produkujące, przygotowujące, dystrybuujące, lub przechowujące produkty ekologiczne lub produkty w okresie konwersji, które przywożą takie produkty z państwa trzeciego lub je wywożą do państwa trzeciego lub które wprowadzają takie produkty do obrotu:

- zgłaszają swoją działalność właściwym organom państwa członkowskiego, w którym prowadzona jest działalność oraz w którym ich przedsiębiorstwo podlega systemowi kontroli.

Zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 23 czerwca 2022 r. o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej¹⁷ zgłoszenia działalności, o którym mowa w art. 34 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848, dokonuje się do Wojewódzkiego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, za pośrednictwem jednostki certyfikującej, na formularzu udostępnionym pod adresem:

<https://www.gov.pl/web/ijhars/zgloszenie-dzialalnosci2>.

Przejście z systemu konwencjonalnego na ekologiczny wiąże się z tzw. okresem konwersji, czyli gospodarowaniem według zasad rolnictwa ekologicznego pod nadzorem jednostki certyfikującej, bez prawa znakowania produktów jako ekologiczne. Okres konwersji przyczyni się do rozkładu pozostałości stosowanych uprzednio środków agrochemicznych i służy osiągnięciu równowagi ekologicznej w gospodarstwie. Przed podjęciem decyzji o przejściu z systemu rolnictwa konwencjonalnego na system ekologiczny, wskazane jest najpierw zapoznanie się z zasadami rolnictwa ekologicznego. W tym celu niezbędne jest udostępnianie rolnikom podstawowej wiedzy z zakresu prowadzenia produkcji ekologicznej w ramach tzw. Pakietu Startowego, zawierającego materiały informacyjne o produkcji ekologicznej, w tym informacje jak produkować ekologicznie, gdzie szukać środków do produkcji ekologicznej, jak uzyskać wsparcie finansowe do produkcji ekologicznej. Pakiet startowy będzie sukcesywnie uzupełniany na podstawie bieżących zmian przepisów prawnych i aktualnych potrzeb sektora. Materiały szkoleniowe w formie broszury informacyjnej dla rolników, w tym co każdy rolnik wiedzieć powinien o gospodarowaniu ekologicznym, znajdują się pod adresem:

¹⁷ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220001370>

<https://cdr.gov.pl/produkcja-rolna/rolnictwo-ekologiczne/rolnictwo-ekologiczne-publikacje>.

Poniżej przedstawiono działania w obszarze informowania o zasadach produkcji ekologicznej rolników wchodzących do systemu rolnictwa ekologicznego. Poniższe inicjatywy będą stale aktualizowane na podstawie bieżących potrzeb oraz stanu rozwoju sektora produkcji ekologicznej.

1) Wymiana informacji pomiędzy doradcą a rolnikiem

Na wstępie, producenci wchodzący do systemu rolnictwa ekologicznego, którzy współpracują z doradcami ośrodków doradztwa rolniczego są informowani przez nich o dostępnych szkoleniach i działaniach doradczych prowadzonych przez struktury doradztwa rolniczego z zakresu rolnictwa ekologicznego, a także o możliwości skorzystania z oferty ekologicznych gospodarstw demonstracyjnych oraz centrum praktycznego przetwórstwa.

2) Metodyki produkcji ekologicznej i wyniki badań naukowych

W celu popularyzacji wiedzy o produkcji ekologicznej oraz wsparcia nowych producentów ekologicznych nadal są wykorzystywane metodyki produkcji ekologicznej odnoszące się do poszczególnych upraw, grup zwierząt oraz przetwórstwa ekologicznego. Metodyki produkcji ekologicznej są stale rozwijane i powstają w oparciu o wyniki już przeprowadzonych oraz najnowszych badań naukowych na rzecz rolnictwa ekologicznego. Korzystanie z metodyk produkcji ekologicznej jest bezpłatne w przypadku korzystania z nich w ramach realizacji działań informujących o rolnictwie ekologicznym, promujących zdrowy styl życia i zasady znakowania żywności, z wyłączeniem celów komercyjnych.

- Metodyki produkcji ekologicznej poddawane są stałej aktualizacji oraz dostępne są pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/metodyki-dla-produkcji-ekologicznej>.
- Wyniki badań naukowych z zakresu rolnictwa ekologicznego, które zawierają rozwiązania na pojawiające się lub istniejące problemy w produkcji rolniczej, przetwórstwie ekologicznym oraz akwakulturze ekologicznej, dostępne są pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/wykaz-tematow-badawczych-z-zakresu-rolnictwa-ekologicznego-realizowanych-w-latach-2004-2021>.

3) Materiały informacyjne o rozwoju produkcji ekologicznej

Ze względu na duże zainteresowanie tematyką rolnictwa ekologicznego zarówno wśród rolników, doradców, jak i instytucji pracujących na rzecz rolnictwa, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu stworzyło bazę wydawnictw dotyczących rolnictwa ekologicznego i programów rolnośrodowiskowych. Baza wydawnictw dostępna jest pod adresem: <https://cdr.gov.pl/produkcja-rolna/rolnictwo-ekologiczne/rolnictwo-ekologiczne-publikacje>.

Ponadto, w odniesieniu do przetwórstwa ekologicznego, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu dysponuje przykładami rozwiązań technologicznych w czterech podstawowych rodzajach przetwórstwa, które mogą zostać uruchomione w gospodarstwach jako ekologiczne przetwórstwo „przysagrodowe”. Rozwój przetwórstwa w gospodarstwach ekologicznych może istotnie podnieść efektywność ekonomiczną prowadzonej działalności poprzez rozszerzenie oferty gospodarstwa ekologicznego o ekologiczne produkty przetworzone, a tym samym skracanie łańcucha dostaw od rolnika do konsumenta. Przykładowe rozwiązania w tym zakresie dostępne są na stronie internetowej Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu pod adresem: <https://cpsz.cdr.gov.pl/przetworstwo>. Dodatkowo, filmy szkoleniowe oraz informacje o źródłach finansowania przetwórstwa ekologicznego dostępne są pod adresem: <https://cpsz.cdr.gov.pl/#zrodla-finansowania>.

Tabela 2 Wskaźnik dla działania b)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba nowych podmiotów, objętych systemem kontroli w rolnictwie ekologicznym.	

c) Działanie: Informowanie o dostępnych środkach do produkcji ekologicznej

System produkcji ekologicznej wyklucza stosowanie nawozów sztucznych oraz chemicznych środków ochrony roślin, wymaga natomiast stosowania odpowiedniego płodozmianu i zabiegów chroniących glebę, materię organiczną, wodę i powietrze. Wsparcie do produkcji surowca ekologicznego wymaga zapewnienia odpowiedniej podaży i dostępności środków do produkcji ekologicznej.

Zwiększanie dostępu do środków do produkcji ekologicznej przyczyni się do zmniejszenia w skali ogólnej zużycia przemysłowych środków do produkcji i zwiększenia ochrony bioróżnorodności, co z kolei przełoży się na ograniczenie presji sektora produkcji rolnej na środowisko.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom rolników, doradców rolniczych oraz producentów dotyczących potrzeby informowania o dostępnych środkach do produkcji ekologicznej, poniżej przedstawiono rozwiązania w tym zakresie, które będą stale aktualizowane w związku z bieżącymi potrzebami sektora rolnictwa ekologicznego.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z państwowymi instytutami badawczymi przygotowało bezpłatne materiały informacyjne dla rolników, doradców, zainteresowanych podmiotów dotyczące stosowania środków do produkcji ekologicznej oraz dobrych praktyk, służących zapobieganiu przeniesieniom środków niedopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym z sąsiadujących z uprawami ekologicznymi, działek konwencjonalnych. Materiały dostępne są pod adresem:

<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/baza-wiedzy>.

1) Nawozy i środki wspomagające uprawę roślin

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach (IUNG-PIB) prowadzi bazę nawozów i środków wspomagających uprawę roślin, wprowadzanych do obrotu zgodnie z przepisami wspólnotowymi i krajowymi. Baza podlega stałej aktualizacji. Do bazy wprowadzono również wyszukiwarkę zakwalifikowanych przez IUNG-PIB do stosowania w rolnictwie ekologicznym – nawozów i środków, która dostępna jest pod adresem: <http://www.ipm.iung.pulawy.pl/fert/fert.aspx?show=true>.

Wykaz IUNG-PIB nawozów i środków poprawiających właściwości gleby zakwalifikowanych do stosowania w rolnictwie ekologicznym, dostępny jest pod adresem:

<https://www.iung.pl/informacje/do-pobrania/>.

Ponadto, na podstawie art. 31 ustawy o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej, wprowadzono możliwość przywozu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej: nawozów i środków wspomagających uprawę roślin, spełniających wymagania rolnictwa ekologicznego, a wprowadzonych do obrotu w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej lub Republice Turcji – bez konieczności przeprowadzania kosztownych badań dotyczących spełnienia wymogów określonych w ustawie o nawozach i nawożeniu¹⁸. Nawóz albo środek wspomagający uprawę roślin musi w takim przypadku spełniać wymogi określone w przepisach o rolnictwie ekologicznym w celu zagwarantowania, że jego skład jest bezpieczny dla zdrowia ludzi, zwierząt i ochrony środowiska.

2) Środki ochrony roślin

Wykaz środków ochrony roślin, których stosowanie jest zgodne z zasadami produkcji ekologicznej przygotowany i na bieżąco aktualizowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, znajduje się pod adresem:

<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ochrona-roslin-w-rolnictwie-ekologicznym>.

Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy (IOR-PIB) utworzył i prowadzi wykaz środków ochrony roślin zakwalifikowanych do stosowania w rolnictwie ekologicznym, który podlega stałej aktualizacji oraz dostępny jest pod adresem:

<https://www.ior.poznan.pl/1631,srodki-ochrony-roslin-do-upraw-ekologicznych>.

IOR-PIB prowadzi również bazę danych dotyczącą przeznaczenia substancji podstawowych i wykorzystania ich w ochronie upraw ekologicznych. W bazie uwzględniono informacje o substancjach zatwierdzonych w produkcji ekologicznej przez Komisję Europejską wraz z ich przeznaczeniem. Wyszukiwarka została zaprojektowana w ramach dotacji do badań na rzecz rolnictwa ekologicznego, udzielanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Dostęp do bezpłatnej wyszukiwarki znajduje się pod adresem:

<https://rolnictwo-ekologiczne.ior.poznan.pl/>.

¹⁸ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20071471033>

Ponadto, IOR-PIB bezpłatnie udostępnił przewodnik stosowania substancji podstawowych w rolnictwie ekologicznym pod adresem: <https://www.ior.poznan.pl/1664,zrealizowane>.

3) Materiał rozmnożeniowy roślin i zwierzęta przeznaczone do chowu ekologicznego

W celu udostępniania rzetelnych danych o środkach do produkcji ekologicznej, należy gromadzić i przekazywać rolnikom oraz podmiotom informacje i dane dotyczące dostępności na rynku ekologicznego materiału rozmnożeniowego roślin i materiału rozmnożeniowego roślin w okresie konwersji, ekologicznych zwierząt i ekologicznych młodocianych osobników zwierząt akwakultury. W tym celu zostały utworzone następujące wykazy zawierające takie informacje. Wykazy te są na bieżąco aktualizowane.

3a) Wykaz materiału rozmnożeniowego roślin

Na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej, prowadzony jest wykaz dostępnego materiału ekologicznego lub w okresie konwersji, przeznaczonego do reprodukcji roślin. Wykaz jest aktualizowany i dostępny pod adresem: <http://piorin.gov.pl/rolnictwo-ekologiczne/wykaz-materialu-ekologicznego/>

W przypadku braku w ww. wykazie dostępnego ekologicznego materiału przeznaczonego do reprodukcji roślin, którym zainteresowany jest podmiot prowadzący produkcję ekologiczną, może on wystąpić z wnioskiem do wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa o zezwolenie na zastosowanie nieekologicznego materiału przeznaczonego do reprodukcji roślin (konwencjonalnego). Formularz wniosku i szczegółowe informacje w tym zakresie, dostępne są pod adresem: <http://piorin.gov.pl/rolnictwo-ekologiczne/pozwolenie-na-material-nieekologiczny/>

W celu zgłoszenia się do "*Wykazu podmiotów dostarczających ekologiczny lub w okresie konwersji materiał przeznaczony do reprodukcji roślin*" podmiot wypełnia i wysyła formularz wraz z dołączoną kopią aktualnego certyfikatu zgodności pocztą tradycyjną lub poprzez Elektroniczną Skrzynkę Podawczą. Formularz i szczegółowe informacje w tym zakresie, dostępne są pod adresem: <http://piorin.gov.pl/rolnictwo-ekologiczne/informacje-dla-dostawcow-materialu-siewnego/>

3b) Wykaz materiału rozmnożeniowego roślin ekologicznego materiału heterogenicznego

Na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 2) ustawy o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej, wprowadzono w 2022 r. wykaz ekologicznego materiału heterogenicznego. Przyjmowanie zgłoszeń o materiale przeznaczonym do reprodukcji roślin ekologicznego materiału heterogenicznego i prowadzenie wykazu zgłoszonego ekologicznego materiału heterogenicznego prowadzi Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych. Umieszczenie w wykazie jest dla dostawcy bezpłatne.

Ponadto, w ramach krajowych corocznych dotacji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzone są badania na rzecz doskonalenia produkcji ekologicznej, w tym badania dotyczące gospodarki nawozowej, substancji stosowanych w ochronie upraw ekologicznych, materiału rozmnożeniowego roślin oraz produkcji zwierzęcej. Uzyskane wyniki badań nadal są na bieżąco i bezpłatnie upowszechniane przez resortu rolnictwa, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/badania-w-rolnictwie-ekologicznym>.

3c) Zwierzęta ekologiczne i zwierzęta ekologiczne akwakultury

Na podstawie art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) tiret drugi ustawy o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej, wprowadzono wykaz zwierząt ekologicznych oraz rejestr ekologicznych młodocianych osobników zwierząt akwakultury. O wpis do wykazu mogą ubiegać się, na zasadach dobrowolności, producenci ekologiczni posiadający zwierzęta ekologiczne przeznaczone do obrotu, za pomocą formularza wniosku o wpis do rejestru zwierząt ekologicznych lub ekologicznych młodocianych osobników zwierząt akwakultury przeznaczonych do obrotu, dostępnego pod adresem: <https://www.gov.pl/web/ijhars/rejestry-zwierzat>.

Tabela 3 Wskaźniki dla działania c)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba nowych środków zgłoszonych do wykazu nawozów i środków wspomagających uprawę roślin w produkcji ekologicznej (IUNG-PIB).	
2.	Liczba nowych środków zgłoszonych do wykazu środków ochrony roślin w produkcji ekologicznej (IOR-PIB).	

d) Działanie: Informowanie o kanałach dystrybucji

W związku ze wzrostem wiedzy i zainteresowania konsumentów rolnictwem ekologicznym, konsumenci coraz częściej poszukują żywności ekologicznej o gwarantowanej i kontrolowanej jakości. W miarę rozwijającego się popytu na produkty ekologiczne, powstała potrzeba zwiększenia zaangażowania rolników ekologicznych w rozwój kanałów dystrybucji. Część gospodarstw rolnych sprzedaje swoje produkty w oparciu o pojedyncze kanały dystrybucji lub w sposób zależny od aktualnej sytuacji na rynku. Należy informować rolników o możliwościach i zaletach sprzedaży produktów ekologicznych w ramach rolniczego handlu detalicznego¹⁹, działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej²⁰ sprzedaży bezpośredniej²¹ oraz dostaw bezpośrednich²², jak również w gospodarstwach ekologicznych i edukacyjnych, za pośrednictwem platform żywnościowych, w ramach handlu internetowego oraz agroturystyki, na bazarach, targach, wystawach, festynach, kiermaszach, na trasach

¹⁹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160002159>

²⁰ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000451>

²¹ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001703>

²² <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20071120774>

turystycznych i innych. Konieczne jest zwiększenie zainteresowania rolników różnymi formami zarówno współpracy, ale również alternatywnymi i nowymi kanałami dostaw.

Krajowy system doradztwa rolniczego prowadzi działania związane z informowaniem rolników o kanałach dystrybucji. Rolnikom udostępniane są materiały informacyjne na temat kanałów dystrybucji przez Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu, pod adresem: <https://cpsz.cdr.gov.pl/bazarek-producent#znakowanie-produktow-ekologicznych>.

Tabela 4 Wskaźnik dla działania d)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba przeszkolonych rolników z zakresu krótkich łańcuchów dostaw.	

Obszar II: Promowanie produkcji ekologicznej – działania promocyjne i edukacyjne

Trwały rozwój rynku żywności ekologicznej zależy zarówno od stałej podaży surowców ekologicznych na rynku, jak również od wiedzy konsumentów oraz ich zaufania do żywności ekologicznej. Konieczne jest zachęcanie konsumentów do dokonywania świadomych decyzji zakupowych, w tym do nabywania produktów ekologicznych poprzez prowadzenie stałej działalności informacyjno-promocyjno-edukacyjnej, przybliżającej zasady produkcji ekologicznej oraz jej korzyści dla konsumentów i środowiska. Ważne jest również prowadzenie działań ukierunkowanych na zwiększenie rozpoznawalności logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej oraz wsparcie wykorzystania żywności ekologicznej w zakładach żywienia zbiorowego. Poniżej przedstawiono szczegółowe działania w tym obszarze.

a) Działanie: Działania promocyjne dotyczące żywności ekologicznej

Oddziaływanie na stronę popytową związane jest z prowadzeniem działań informacyjno-promocyjnych zwiększających świadomość ekologiczną konsumentów i rolników o produkcji ekologicznej. Na mocy unijnej deklaracji, dzień **23 września** oficjalnie uznano za **Dzień Rolnictwa Ekologicznego** w całej Unii Europejskiej. Inicjatywa ta wynika z potrzeby podniesienia poziomu świadomości społecznej na temat produkcji ekologicznej. Komisja Europejska przewidziała również wprowadzenie nagród za najlepsze wyniki w obszarze ekologicznego łańcucha wartości. Nagrody mają wyróżnić najbardziej innowacyjne podmioty ekologiczne w UE przyczyniające się do zmniejszenia presji rolnictwa na środowisko i klimat. Nagrody przyznawane są przez Komisję Europejską corocznie w dniu 23 września, począwszy od roku 2022.

Jednym z priorytetowych zadań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest promowanie polskiej żywności wysokiej jakości, w tym żywności ekologicznej na krajowym, europejskim i światowym rynku zbytu poprzez udział w wydarzeniach targowo-wystawienniczych, konferencjach i spotkaniach oraz za pomocą publikacji i dystrybucji materiałów informacyjnych, m. in. w prasie, radio, telewizji i za pośrednictwem Internetu. Celem tych działań jest utrwalanie wiedzy i zwiększanie świadomości ekologicznej wśród rolników i konsumentów, o logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej, wyjątkowych cechach żywności ekologicznej, dostępnych źródłach wsparcia skierowanych do rolników i przetwórców ekologicznych, a także korzyściach wynikających z prowadzenia produkcji ekologicznej, takich jak: ochrona środowiska i klimatu, zwiększenie żyzności gleby oraz wysoki poziom dobrostanu zwierząt. Działania informacyjno-promocyjne dotyczące produktów ekologicznych prowadzone są na bieżąco bezpośrednio przez resort rolnictwa, jak również w ramach współpracy z innymi podmiotami i jednostkami organizacyjnymi, m.in. z Krajowym Ośrodkiem Wsparcia Rolnictwa (KOWR), którego zadaniem jest wspieranie rozwoju polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych oraz promocja i zwiększanie konkurencyjności polskiej żywności w kraju i na świecie.

Bezpłatne materiały informacyjno-promocyjne dotyczące ogólnopolskiej kampanii dotyczącej produkcji ekologicznej, której celem jest upowszechnianie wiedzy o systemie produkcji ekologicznej, dostępne są pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/kampania-dotyczaca-rolnictwa-i-produkcji-ekologicznej--materiały-do-pobrania>.

Do działań promujących rolnictwo ekologiczne i produkty ekologiczne należą również, organizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Centrum Doradztwa Rolniczego oddział w Radomiu i Wojewódzkimi Ośrodkami Doradztwa Rolniczego, następujące **konkursy**:

1) Ogólnopolski Konkurs „Najlepsze Gospodarstwo Ekologiczne”

Celem konkursu jest szerzenie dobrych praktyk w zakresie rolnictwa ekologicznego, wdrażanie najlepszych rozwiązań w gospodarstwach rolnych oraz rozpowszechnianie wiedzy z zakresu rolnictwa ekologicznego.

2) Ogólnopolski Konkurs „Najlepszy Przetwórca Ekologiczny”

Celem konkursu jest szerzenie dobrych praktyk w zakresie przetwórstwa surowców ekologicznych, wdrażanie najlepszych rozwiązań w ochronie środowiska i klimatu, promowanie zdrowej i zrównoważonej diety oraz rozpowszechnianie wiedzy z zakresu wartości ekologicznych.

3) Ogólnopolski Konkurs „Najlepszy Doradca Ekologiczny”

Głównym celem konkursu jest popularyzacja i promowanie najlepszych osiągnięć doradców w zakresie rolnictwa ekologicznego. Konkurs skierowany jest do doradców wpisanych na listę doradców rolniczych lub doradców rolnośrodowiskowych PROW 2014-2020 prowadzoną przez Dyrektora Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, świadczących usługi dla rolników w zakresie rolnictwa ekologicznego.

4) Test Wiedzy o Rolnictwie Ekologicznym dla młodzieży szkół rolniczych

Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu wraz z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Krajowym Centrum Edukacji Rolniczej organizują konkurs pn.: „Test Wiedzy o Rolnictwie Ekologicznym”. Konkurs realizowany jest w ramach Planu Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Celem konkursu jest:

- zwiększenie poziomu wiedzy uczniów szkół sektora rolno-spożywczego na temat rolnictwa ekologicznego oraz żywności ekologicznej,
- zainteresowanie młodzieży rolnictwem ekologicznym i kierunkami jego rozwoju,
- popularyzacja produktów rolnictwa ekologicznego oraz problematyki ekologii w aspekcie ekologicznego systemu gospodarowania,
- kształtowanie świadomości na temat pozytywnego oddziaływania rolnictwa ekologicznego na środowisko,
- kształtowanie właściwych postaw młodzieży wobec środowiska przyrodniczego,
- zapoznanie młodzieży z podstawowymi zasadami produkcji ekologicznej.

Laureaci konkursów promowani są w ramach działań edukacyjno-informacyjno-promocyjnych o produkcji ekologicznej. Szczegółowe informacje o konkursach i teście wiedzy, dostępne są pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/konkursy5>.

Oprócz działań prowadzonych przez administrację, oddziaływanie na stronę popytową jest związane z prowadzeniem działań informacyjno-promocyjnych przez organizacje lub grupy producentów ekologicznych. Stąd, utrzymane są mechanizmy pozwalające takim podmiotom na prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych. W ramach środków dostępnych w tym zakresie należy wymienić interwencje Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (Obszar IV niniejszego dokumentu) oraz mechanizm Wspólnej Polityki Rolnej pn. „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych”. W ramach tego mechanizmu współfinansowane są działania informacyjne i promocyjne prowadzone na terenie państw Unii Europejskiej oraz na obszarze niektórych państw trzecich. Zasadniczym jego celem jest wsparcie kampanii organizacji branżowych, które dostarczają konsumentom wiedzę na temat walorów, specyficznych cech oraz jakości produktów rolno-spożywczych wyprodukowanych na terenie UE, a tym samym wpływają na wzrost ich sprzedaży.

Sektor rolno-spożywczy dysponuje także 10 branżowymi funduszami promocji, które powstały na mocy ustawy z dnia 22 maja 2009 r. o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych²³. Głównym celem funduszy jest wspieranie marketingu, wzrostu spożycia i promocji produktów rolno-spożywczych, w tym produktów rolnictwa ekologicznego. Środkami funduszy promocji zarządzają wyłącznie przedstawiciele organizacji branżowych reprezentujący producentów rolnych oraz przetwórców działających w danej branży, tworząc 9 osobową komisję zarządzającą. Środki funduszy promocji mogą zostać przeznaczone na działania mające na celu informowanie o jakości i zaletach produktów oraz działania mające na celu promocję spożycia poszczególnych produktów, badania naukowe i prace rozwojowe mające na celu poprawę ich jakości.

Tabela 5 Wskaźniki dla działania a)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do producentów w obszarze produkcji ekologicznej.	
2.	Liczba działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do konsumentów dotyczących produkcji ekologicznej.	

²³ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20090970799>

b) Działania edukacyjne skierowane do dzieci i młodzieży o produkcji ekologicznej

1) Przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe

W celu zapewnienia edukacji dzieci w zakresie znajomości i rozpoznawalności produktów ekologicznych, a także w celu upowszechniania właściwych nawyków żywieniowych, realizowano skierowany do przedszkoli program edukacyjny pt. „*Skąd się biorą produkty ekologiczne*”. W ramach programu przygotowano i udostępniono publikację dla dzieci oraz film animowany pt. „*Skąd się biorą produkty ekologiczne*”, jak również udostępniono scenariusz zajęć dla nauczycieli i lekcję pokazową. Bezpłatne materiały dostępne są na stronie internetowej:

- Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/rolnictwo-ekologiczne-dla-dzieci>;
- Głównego Inspektoratu Sanitarnego: <https://www.gov.pl/web/gis/skad-sie-biora-produkty-ekologiczne--nowy-ogolnopolski-program-edukacyjny-dla-przedszkoli>.

W związku z potrzebą kontynuacji wśród dzieci działań edukacyjnych o produkcji ekologicznej, opracowane są materiały instruktażowe o produkcji żywności ekologicznej dla nauczycieli do zastosowania w ramach godziny wychowawczej w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Celem takich lekcji jest nabycie przez ucznia umiejętności rozpoznawania żywności ekologicznej, rozumienia zależności między ekologicznymi metodami produkcji żywności a jakością żywności, oraz zwiększenie wrażliwości uczniów na kwestie dobrostanu zwierząt gospodarskich i ochrony środowiska, w tym zasobów naturalnych.

W 2021 r. Komisja Europejska rozpoczęła przegląd „Programu dla szkół”. Jednym z celów przeglądu jest dokonanie oceny zarówno dotychczasowej, jak i możliwej do realizacji w przyszłości, roli „Programu dla szkół” w promowaniu zrównoważonej konsumpcji i odżywiania. Komisja Europejska podda ocenie wpływ ożywienie produkcji ekologicznej i lokalnych rynków oraz zwiększenie kontaktu dzieci z rolnictwem. Efektem tych działań ma być wprowadzenie systemowych rozwiązań na poziomie prawodawstwa UE w zakresie wykorzystania produktów ekologicznych w programie szkolnym.

Przepisy krajowe w zakresie realizacji programu szkolnego zezwalają, aby produkty dostarczane do szkół były produktami ekologicznymi. Dostawcy żywności ekologicznej dysponujący wystarczającą podażą produktów ekologicznych mogą wziąć udział w programie szkolnym oraz zawierać umowy z zainteresowanymi placówkami oświatowymi. Z drugiej strony, należy zachęcać szkoły do zawierania umów na dostawy żywności, w ramach których, że część produktów wchodzących w skład porcji żywnościowej dla dzieci pochodzi z produkcji ekologicznej. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi włączyło produkty ekologiczne do programu szkolnego w ramach tzw. towarzyszących działań edukacyjnych. Zakładają one organizację i przeprowadzenie szkolnych wycieczek edukacyjnych dla dzieci. Częścią programu każdej wycieczki do gospodarstw ekologicznych jest degustacja produktów.

2) Szkoły rolnicze

Rozwój systemu rolnictwa ekologicznego wymaga specjalistów, posiadających szeroką wiedzę o produkcji ekologicznej. Młodzież uczęszczająca do szkół rolniczych powinna mieć podstawową wiedzę o rolnictwie ekologicznym tak, aby w przyszłości mieć świadomość jak prowadzić swoje gospodarstwa w ekologicznym systemie produkcji. Ważną kwestią jest możliwość prowadzenia i uczęszczania na zajęcia lub kierunki w ramach szkolnictwa wyższego specjalizujące studentów w zakresie znajomości produkcji ekologicznej zgodnej z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848. Powyższe rozwiązania wpłyną na zapewnienie w przyszłości odpowiedniej liczby specjalistów w tym obszarze.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 kwietnia 2022 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego²⁴, od 1 września 2022 r. wprowadzono do wykazu dodatkowych umiejętności zawodowych w szkołach rolniczych – umiejętność zawodową pn. „*Prowadzenie gospodarstwa rolnego w systemie rolnictwa ekologicznego*”. Umiejętność ta jest właściwa dla zawodów:

- przyporządkowanych do branży rolno-hodowlanej, tj.: mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych, pszczelarz, rolnik, technik hodowca koni, technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki, technik pszczelarz, technik rolnik i technik weterynarii;
- przyporządkowanych do branży ogrodniczej, tj.: ogrodnik, technik ogrodnik i technik architektury krajobrazu.

Rozszerzenie oferty kształcenia dla uczniów szkół kształcących się w branży rolno – hodowlanej i ogrodniczej o dodatkową umiejętność zawodową z zakresu wiedzy o produkcji ekologicznej, zwiększy ich szanse na zatrudnienie lub samozatrudnienie w przyszłości, a sektor rolnictwa ekologicznego w Polsce zyska dostęp do niezbędnych specjalistów.

Tabela 6 Wskaźniki dla działania b)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba uczniów szkół rolniczych uczestniczących w zajęciach o produkcji ekologicznej.	
2.	Liczba szkół biorących udział w wycieczkach edukacyjnych dla dzieci.	

²⁴ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220001109>

c) Działanie: Rozwój żywienia zbiorowego z udziałem produktów ekologicznych

Oddziaływanie na stronę popytową związane jest również z działaniami bezpośrednio zwiększającymi popyt na produkty ekologiczne. Takim działaniem jest wsparcie wykorzystania żywności ekologicznej w zakładach żywienia zbiorowego. Aby żywność ekologiczna była w większym stopniu wykorzystywana w żywieniu zbiorowym, prowadzone są działania promujące zielone zamówienia publiczne w administracji oraz zmierzające do ustanowienia krajowych standardów dla zakładów żywienia zbiorowego z udziałem żywności ekologicznej. W celu włączenia żywności ekologicznej do zamówień publicznych, instytucje zamawiające, dążąc do uwzględnienia w procesie udzielania zamówień publicznych kwestii środowiskowych, mogą w opisie przedmiotu zamówienia, w opisie kryteriów oceny ofert lub w wymaganiach związanych z realizacją zamówienia wymagać posiadania przez produkt lub usługę etykiety, która potwierdza spełnienie określonych wymogów ekologicznych, tj. w przypadku żywności – logo produkcji ekologicznej Unii Europejskiej. Mając na celu przybliżenie obecnie obowiązujących rozwiązań dotyczących możliwości, zasad i warunków zamawiania produktów rolnictwa ekologicznego w ramach realizowanych zamówień publicznych, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspólnie z Urzędem Zamówień Publicznych opracowało „Przewodnik po rynku produktów ekologicznych – poradnik dla zamawiającego”. Materiał przeznaczony jest zarówno dla przedstawicieli administracji rządowej jak i samorządowej. Przewodnik ma również na celu dostarczenie wiedzy potencjalnym zamawiającym, odnośnie do sposobów rozpoznawania produktów ekologicznych i szczegółowych rozwiązań w zakresie znakowania, zasad wykorzystania nazwy „ekologiczny”, „biologiczny” i „organiczny”, a także sposobów i możliwości weryfikacji certyfikatów dla tych produktów. „Przewodnik po rynku produktów ekologicznych – poradnik dla zamawiającego” dostępny jest bezpłatnie dla wszystkich zainteresowanych na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/zamowienia-publiczne-rolnictwo-ekologiczne>.

Przewodnik wraz z materiałem informacyjnym na temat etykiet ekologicznych dostępny jest również na stronie internetowej Urzędu Zamówień Publicznych, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/uzp/publikacje-z-obszaru-zzp>. Ponadto, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi dokona oceny zasadności ustanowienia standardów krajowych w obszarze żywienia zbiorowego. Obecnie sektor producentów ekologicznych nie zgłaszał zapotrzebowania na takie standardy, lecz mając na względzie strategię „od pola do stołu” oraz plan działań Komisji Europejskiej w zakresie zwiększania udziału żywności ekologicznej w zakładach żywienia zbiorowego, kwestia ta wymaga ponownej oceny. Standardy będą mogły podnieść zainteresowanie zakładów żywienia zbiorowego dystrybucją żywności ekologicznej, a także zapewnić jasne i czytelne zasady w obszarze kontroli i znakowania oferowanych dań, z korzyścią dla ochrony konsumentów przed nieuczciwymi praktykami.

Tabela 7 Wskaźnik dla działania c)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Tak/Nie
1.	Przygotowanie krajowych standardów żywienia zbiorowego z udziałem produktów ekologicznych.	

Obszar III: Innowacje w produkcji ekologicznej

Ograniczony dostęp do środków produkcji dopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym, niewystarczająca podaż krajowego surowca ekologicznego, potrzeba rozwoju przetwórstwa ekologicznego oraz kanałów dostaw i dystrybucji, na także konieczność spełniania restrykcyjnych wymagań produkcji ekologicznej powoduje, że rolnicy ekologiczni stoją przed wyzwaniem, niewystępującymi w rolnictwie konwencjonalnym. Dlatego też konieczne jest stałe wspieranie sektora produkcji ekologicznej poprzez badania naukowe, ukierunkowane na rozwiązywanie problemów specyficznych dla tego rodzaju produkcji. Ważne jest również, aby w Polsce odbywała się nie tylko produkcja pierwotna żywności ekologicznej, ale także dynamicznie rozwijała się produkcja ekologicznej żywności przetworzonej. Przetwórstwo produktów ekologicznych daje rolnikom możliwość osiągnięcia wyższych dochodów, skracania łańcuchów dostaw żywności ekologicznej, wpływa pozytywnie na budowanie relacji handlowych oraz zwiększenie zatrudnienia na obszarach wiejskich. Skracanie łańcuchów dostaw jest również ważne w celu obniżania cen detalicznych produktów ekologicznych na rynku.

a) Badania w rolnictwie ekologicznym

Prowadzone badania są przede wszystkim ukierunkowane na wypracowanie innowacyjnych metod i rozwiązań pojawiających się problemów, zarówno w produkcji rolniczej, przetwórstwie ekologicznym, jak i akwakulturze ekologicznej, jak również uwzględniają oczekiwane i przygotowywane zmiany w regulacjach prawnych dotyczących zasad produkcji ekologicznej. W szczególności, finansowane są badania naukowe, które angażują ośrodki doradztwa rolniczego, integrują branżę sektora rolnictwa ekologicznego, mając jednocześnie na celu dostarczanie wiedzy z zakresu ekologicznej produkcji rolnej, zasad chowu zwierząt ekologicznych, technologii przetwórstwa, produkcji pasz ekologicznych oraz stosowania środków do produkcji ekologicznej. Badania są również nakierowane na zwiększenie oferty ekologicznego materiału rozmnożeniowego roślin oraz metod ochrony upraw ekologicznych.

Działanie przewiduje wsparcie badań na rzecz rolnictwa ekologicznego w ramach dotacji przedmiotowych oraz dotacji celowych, udzielanych corocznie przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Badania na rzecz doskonalenia produkcji ekologicznej i rozwoju sektora rolnictwa ekologicznego oraz rynku żywności ekologicznej w Polsce realizowane są przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi za pośrednictwem uczelni wyższych i jednostek naukowo-badawczych, w tym nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Tematy i obszary badawcze w ramach dotacji przedmiotowych, konsultowane są corocznie we współpracy z sektorem producentów ekologicznych, a uzyskane wyniki badań rozpowszechniane są na stronie internetowej resortu rolnictwa oraz podmiotów realizujących te badania, a także na szkoleniach i konferencjach dla producentów, doradców oraz zainteresowanych podmiotów.

b) Wsparcie innowacji w Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023-2027

Kontynuowane będzie wsparcie na rzecz współpracy m.in. pomiędzy jednostkami naukowo – badawczymi i rolnikami w ramach **interwencji – Współpraca Grup Operacyjnych EPI**. Interwencja przewiduje wsparcie innowacyjnych operacji, mających na celu m.in. rozwijanie systemów jakości żywności, a jednocześnie skoncentrowanych na produkcji i przetwarzaniu produktów rolnych. Operacje powinny być ukierunkowane na innowacje, badania naukowe, technologie i cyfryzację, pozytywnie wpływając na kwestie środowiska i klimatu. W przypadku operacji na rzecz rozwijania produkcji w systemach jakości żywności, wymagany jest udział podmiotów uczestniczących w krajowych lub unijnych systemach jakości. Udział jednostki naukowej w operacji, w której występują koszty badań jest obowiązkowy. W ten sposób środki wspólnej polityki rolnej będą zacieśniały współpracę pomiędzy sektorem systemów jakości żywności a nauką oraz wzmacniały wzajemne uczenie się. W ramach interwencji – Współpraca Grup Operacyjnych EPI, przewiduje się również przeprowadzenie naborów tematycznych z pulą osobnych środków w celu poszukiwania innowacji w konkretnych obszarach. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi może określić tematy naborów w różnych zakresach, w tym m.in. rozwijania produkcji w systemach jakości żywności.

Tabela 8 Wskaźnik dla obszaru III

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika w %:
1.	Poziom wydatkowania zaplanowanych środków na dotacje.	

Obszar IV: Wsparcie producentów ekologicznych

Strategia „Od pola do stołu” nakłada na państwa członkowskie obowiązek realizacji szeregu celów, w tym przeznaczenie na rolnictwo ekologiczne, wyznaczonej przez państwo członkowskie powierzchni użytków rolnych. Realizacja tego celu – bez względu na możliwy poziom jego wykonania – wymaga wsparcia. Z tych względów, poniżej przedstawiono najważniejsze mechanizmy finansowe wspierające rozwój produkcji ekologicznej na poszczególnych etapach łańcucha żywnościowego. W celu zwiększenia areалу powierzchni użytków rolnych zajmowanych przez uprawy rolnictwa ekologicznego, zapewnienia odpowiedniego poziomu podaży surowców ekologicznych i popytu na produkty ekologiczne, a także mając na względzie rozwój akwakultury ekologicznej, w pełni uzasadnione jest wsparcie producentów ekologicznych w ramach różnych środków finansowych, tj.: Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (zwanym dalej: PS WPR 2023-2027), Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2023-2027 oraz Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności. Środki powinny być kierowane do producentów rolnych oraz gospodarstw rybackich, objętych systemem rolnictwa ekologicznego i wytwarzających produkty ekologiczne na rynek. Przewidywany wzrost zainteresowania systemem rolnictwa ekologicznego jest silnie uzależniony od dostępności przedmiotowego wsparcia i jego odpowiedniej wysokości.

a) Działanie: Wsparcie producentów ekologicznych rekompensujące nakłady na ochronę środowiska i poprawę dobrostanu zwierząt

W nowej perspektywie finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 przewidziano kontynuację wsparcia do powierzchni upraw ekologicznych w ramach **interwencji - Rolnictwo ekologiczne**. Analogicznie do wsparcia powierzchni upraw ekologicznych w ramach **działania „Rolnictwo ekologiczne”** Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, celem interwencji – rolnictwo ekologiczne PS WPR 2023-2027 jest wspieranie dobrowolnych zobowiązań rolników, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody rolnictwa ekologicznego określone w prawodawstwie unijnym i krajowym. Wsparcie dotyczy upraw: rolniczych, warzywnych, zielarskich, sadowniczych (podstawowe, jagodowe, ekstensywne), paszowych oraz TUZ. Stawki płatności zostały zróżnicowane ze względu na grupy upraw. Różniące się od siebie kierunki produkcji charakteryzują się odmienną wysokością i rodzajem ponoszonych kosztów oraz utraconych korzyści. Stawki płatności do poszczególnych grup upraw zostały również zróżnicowane ze względu na status uprawy, tj. czy znajduje się ona w okresie konwersji, czy też jest już uprawą ekologiczną po okresie konwersji.

W ramach **interwencji - Rolnictwo ekologiczne** PS WPR 2023-2027 małe gospodarstwa posiadające nie więcej niż 10 ha użytków rolnych i prowadzące uprawy ekologiczne, zamiast płatności zróżnicowanych ze względu na grupę upraw i ich status mogą otrzymać **płatność ekologiczną w jednakowej wysokości** do każdego hektara UR – niezależnie od grupy upraw. Poza płatnością do danego hektara zróżnicowaną ze względu na grupę upraw lub niezróżnicowaną jak w przypadku małych gospodarstw z uprawami ekologicznymi, możliwe

jest otrzymanie dodatkowej płatności do danego ha w przypadku posiadania w gospodarstwie obsady zwierząt od 0,5 DJP/ha do 1,5 DJP/ha, tzw. **premię za zrównoważoną produkcję roślinno-zwierzęcą**.

W odniesieniu do produkcji zwierzęcej, w ramach **ekoschematu – Dobrostan zwierząt PS WPR 2023-2027**, przewidziano wsparcie rekompensujące dodatkowe poniesione koszty i utracone dochody w wyniku wprowadzenia praktyk hodowlanych związanych z podwyższonym dobrostanem zwierząt. W związku z faktem, że system rolnictwa ekologicznego kompleksowo zapewnia zwierzętom wysoki poziom dobrostanu, zwierzęta gatunków/grup objętych interwencją, które są utrzymywane zgodnie z systemem rolnictwa ekologicznego, co zostało potwierdzone przez jednostki certyfikujące w rolnictwie ekologicznym, mogą kwalifikować się do płatności dobrostanowych na uproszczonych zasadach.

W ramach **interwencji – Inwestycje poprawiające dobrostan bydła i świń PS WPR 2023-2027**, przewidziano wsparcie promowania podwyższonych warunków utrzymania zwierząt, które są lepiej dostosowane do ich potrzeb. Wsparcie będzie udzielane rolnikom na realizację inwestycji w zakresie dobrostanu zwierząt, które wykraczają ponad odpowiednie minimalne normy wynikające z powszechnie obowiązującego prawa oraz powszechnie stosowanych praktyk. Dzięki tym inwestycjom zwierzęta będą miały zapewniony dostęp do środowiska zewnętrznego poprzez możliwość korzystania z wybiegów czy pastwiska (dotyczy bydła), większą swobodę ruchu (w przypadku świń) oraz odpowiedni mikroklimat w budynkach inwentarskich (dotyczy bydła lub świń), poprawiający ich zdrowotność i eliminujący stres termiczny. Preferencje wyboru operacji do realizacji w szczególności dotyczą wielkości stada, rodzaju inwestycji oraz prowadzenia produkcji ekologicznej.

W ramach **interwencji w sektorze pszczelarskim - Wspieranie walki z warrozą produktami leczniczymi PS WPR 2023-2027**, w przypadku pasiek, których właściciele posiadają certyfikat produkcji ekologicznej, przewidziano pomoc do nabycia produktów leczniczych do walki z warrozą, zawierających substancje czynne wymienione w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007.

W ramach **interwencji – Zachowanie sadów tradycyjnych odmian drzew owocowych PS WPR 2023-2027**, przewidziano wsparcie do ochrony dawnych odmian drzew owocowych, nieprzydatnych do uprawy towarowej, lecz stanowiących cenne dziedzictwo i zasób genetyczny. Sady złożone z tradycyjnych odmian drzew owocowych są charakterystycznym elementem krajobrazu wiejskiego i ze względu na ekstensywny sposób użytkowania – środowiskiem życia wielu organizmów. W ramach tej interwencji beneficjenci zobowiązują się do realizacji szeregu wymogów, w tym zakazu stosowania środków ochrony roślin, z wyjątkiem dopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Takie rozwiązania ułatwia rolnikom ekologicznym dostęp do przedmiotowego wsparcia.

W ramach **interwencji - Działania na rzecz ochrony środowiska oraz łagodzenia zmian klimatu** PS WPR 2023-2027, przewidziano wsparcie dla organizacji producentów lub zrzeszeń organizacji producentów owoców i warzyw realizujących zatwierdzony program operacyjny dotyczący działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatycznych. Dla każdego programu operacyjnego wymaga się, aby obejmował on co najmniej 3 działania związane z celami, o których mowa w art. 46 lit. e oraz f rozporządzenia o Planach Strategicznych WPR. W przypadku, gdy co najmniej 80% członków danej organizacji producentów podlega jednemu lub większej liczbie jednakowych zobowiązań rolno-środowiskowo-klimatycznych lub w zakresie rolnictwa ekologicznego. Każde z tych zobowiązań liczy się jako jedno z minimalnie trzech działań, o których mowa powyżej.

W ramach **interwencji – Inwestycje w gospodarstwach rolnych w zakresie OZE i poprawy efektywności energetycznej** PS WPR 2023-2027, przewidziano pomoc do operacji mających na celu zmniejszenie presji działalności rolniczej na środowisko, poprzez wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych, właściwe zagospodarowanie odpadów i produktów ubocznych z rolnictwa oraz poprawę efektywności energetycznej. Kryteria wyboru mogą w szczególności dotyczyć prowadzenia produkcji ekologicznej.

Tabela 9 Wskaźnik dla działania a)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Areał powierzchni użytków rolnych w ha objęty wsparciem w ramach interwencji – Rolnictwo ekologiczne PS WPR 2023-2027, w tym działania – Rolnictwo ekologiczne PROW 2014-2020.	

b) Działanie: Wsparcie produkcji ekologicznej rekompensujące koszty kontroli

Udział producentów ekologicznych w systemie rolnictwa ekologicznego wymaga ponoszenia przez nich kosztów kontroli. W związku z powyższym, aby zachęcić rolników do przedstawiania swoich gospodarstw na gospodarstwa ekologiczne, przewidziano wsparcie rekompensujące powyższe koszty.

W PROW 2014-2020 mechanizm częściowego zwrotu kosztów ponoszonych w związku z udziałem producentów ekologicznych w systemie rolnictwa ekologicznego przewidziano w ramach **działania „Rolnictwo ekologiczne”**. W nowej perspektywie finansowej w ramach **interwencji - Rolnictwo ekologiczne** PS WPR 2023-2027 również przewiduje się możliwość częściowej rekompensaty kosztów kontroli gospodarstwa przeprowadzanej przez jednostkę certyfikującą w ramach systemu kontroli w rolnictwie ekologicznym. Ubieganie się o zwrot kosztów transakcyjnych jest dobrowolne dla rolników. Wysokość kosztów transakcyjnych dla gospodarstw jest zróżnicowana ze względu na ich wielkość i ze względu na wysokość otrzymanej płatności ekologicznej.

Również w ramach **Programu Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021-2027 finansowanego z Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021-2027** zaplanowano wsparcie dobrowolnych zobowiązań hodowców, którzy podejmują się utrzymać lub przejść na praktyki i metody akwakultury ekologicznej określone w prawodawstwie unijnym i krajowym, poprzez dofinansowanie kosztów transakcyjnych uczestnika w systemie jakości akwakultury dotyczącego akwakultury ekologicznej. Udzielenie wsparcia przewidziano w ramach **operacji 2.1.2 w obszarze „System jakości produktów akwakultury ekologicznej”**.

Tabela 10 Wskaźnik dla działania b)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba podmiotów ekologicznych, które uzyskały wsparcie w ramach interwencji – Rolnictwo ekologiczne PS WPR 2023-2027, w tym działania – Rolnictwo ekologiczne PROW 2014-2020.	
2.	Liczba podmiotów ekologicznych, które uzyskały wsparcie w ramach operacji 2.1.2 w obszarze „System jakości produktów akwakultury ekologicznej”.	

c) Działanie: Wsparcie produkcji ekologicznej podnoszące poziom efektywności ekonomicznej producentów ekologicznych

W przypadku gospodarstw konwencjonalnych przestawienie na produkcję ekologiczną związane jest z koniecznością dostosowania gospodarstw do restrykcyjnych wymogów produkcji ekologicznej m.in. poprzez stosowanie praktyk zmniejszających presję rolnictwa na środowisko, racjonalne gospodarowanie zasobami oraz modernizację gospodarstw. Konieczne może być zakupienie nowych maszyn, urządzeń i adaptacja budynków oraz pomieszczeń dla zwierząt. Konieczne jest zatem zapewnienie wsparcia inwestycyjnego ekologicznym gospodarstwom i przetwórcom o potencjale rozwojowym, którzy produkują na rynek oraz mają szansę dzięki zrealizowanym inwestycjom zwiększyć swoje zorientowanie na rynek i konkurencyjność.

W związku z powyższym, wsparcie inwestycyjne dla sektora rolnictwa ekologicznego przewidziano w ramach działań PROW 2014-2020 m.in. **„Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej” oraz „Inwestycje w środki trwałe”**. W nowej perspektywie finansowej w Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023-2027 producenci ekologiczni, poprzez liczne preferencje lub wyodrębnione obszary wsparcia, otrzymali ułatwiony dostęp do środków przeznaczonych na inwestycje, które są niezbędne do rozwoju i podnoszenia konkurencyjności polskiego sektora rolnictwa ekologicznego.

W ramach **interwencji – Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)** PS WPR 2023-2027, zaplanowano w obszarze B wsparcie na operacje dotyczące produkcji ekologicznej w gospodarstwach prowadzących produkcję ekologiczną na rynek, w przypadku których co najmniej 80% powierzchni/produkcji/zwierząt jest objęte tym systemem w dniu składania wniosku o przyznanie pomocy. Inwestycja musi doprowadzić do wzrostu wartości dodanej brutto (GVA) w gospodarstwie, w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji lub wprowadzenia innowacji, zmiany profilu produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu, co najmniej o 10% w odniesieniu do roku bazowego w okresie 5 lat od dnia przyznania pomocy. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy wynosi co najmniej 25 tys. euro i nie więcej niż 250 tys. euro. O pomoc może ubiegać się rolnik w rozumieniu art. 3 pkt 1 rozporządzenia o Planach Strategicznych WPR, który prowadzi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność rolniczą, z której uzyskuje roczny przychód ze sprzedaży w wysokości co najmniej 45 tys. zł – w przypadku obszaru B.

W ramach **interwencji – Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (instrument finansowy)** PS WPR 2023-2027, zakłada się wsparcie gospodarstw rolnych w dostępie do finansowania poprzez udzielanie gwarancji (gwarancja spłaty kredytu).

W ramach **interwencji – Rozwój małych gospodarstw** PS WPR 2023-2027, zaplanowano wsparcie rozwoju małych gospodarstw, to znaczy gospodarstw o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro, które w wyniku realizacji operacji osiągną wzrost wartości sprzedaży wyprodukowanych lub przetworzonych produktów rolnych. Operacje mogą dotyczyć produkcji i przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie, rolniczego handlu detalicznego, sprzedaży bezpośredniej oraz dostaw bezpośrednich. W ramach interwencji wspierane będą inwestycje materialne i niematerialne związane z ww. operacjami, w tym budowa, modernizacja lub wyposażenie budynków lub budowli, zakup nowych maszyn i urządzeń. Kryteria wyboru operacji mogą dotyczyć w szczególności produkcji w systemach jakości. Zakres wsparcia w postaci ryczałtu, maksymalnie 85 % kosztów operacji, wynosi 120 tys. zł w odniesieniu do gospodarstw rozpoczynających działalność w zakresie wprowadzania produktów na rynek w ramach tzw. krótkiego łańcucha dostaw (RHD, sprzedaż bezpośrednia, dostawy bezpośrednie) oraz gospodarstw prowadzących produkcję ekologiczną.

W ramach **interwencji – Premie dla młodych rolników** PS WPR 2023-2027, zaplanowano wsparcie na rozpoczynanie i rozwój działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym w zakresie wytwarzania nieprzetworzonych produktów rolnych, a także przygotowania do sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie. Wymiana pokoleniowa w rolnictwie oraz udział w systemach jakości będą wiodącymi zagadnieniami przy wyborze operacji do przyznania pomocy.

Należy podkreślić, że dbanie o rozwój sektora rolno-spożywczego w Polsce, w tym o rozwój krótkich łańcuchów dostaw, które mają szczególne znaczenie dla poprawy i dywersyfikacji dochodów rolniczych jest jednym z kierunków rozwoju również sektora rolnictwa

ekologicznego. W ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 planowane jest wdrożenie mechanizmów wsparcia rozwoju i modernizacji przetwórstwa rolno-spożywczego, które mają wzmocnić pozycję rynkową rolników/mikroprzedsiębiorców, a także wpłynąć na dywersyfikację i skracanie etapów łańcucha żywnościowego.

W ramach **interwencji – Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości - w gospodarstwie** PS WPR 2023-2027, zaplanowano wsparcie nakierowane na realizację działań inwestycyjnych, które mają wzmocnić pozycję rynkową rolników/mikroprzedsiębiorców, a także wpłynąć na dywersyfikację i skracanie etapów łańcucha żywnościowego. Pomoc dotyczy inwestycji materialnych i niematerialnych dotyczących przetwarzania lub sprzedaży/zbywania produktów rolnych (tj. produktów wymienionych w Załączniku nr 1 do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej) oraz wytwarzania produktów nierolnych (pomoc de minimis), z wyłączeniem produktów rybołówstwa i akwakultury. Kryteria wyboru obejmują m.in. wytwarzanie i wprowadzanie do obrotu produktów ekologicznych.

W ramach **interwencji – Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości - poza gospodarstwem** PS WPR 2023-2027, wydzielono oddzielny obszar B dotyczący przetwarzania i wprowadzania do obrotu ekologicznych produktów rolnych przez przedsiębiorców sektora MŚP. Obszar ten objęty jest wyższą intensywnością refundacji kosztów kwalifikowalnych w porównaniu z systemem konwencjonalnym. Wsparcie dotyczy realizacji działań inwestycyjnych na obszarach wiejskich, które mają wzmocnić pozycję rynkową przetwórców sektora MŚP objętych systemem rolnictwa ekologicznego, wpłynąć na dywersyfikację i skracanie etapów łańcucha żywności ekologicznej na rynkach lokalnych, a także promować współpracę w ramach łańcucha wartości poprzez obowiązek podpisywania umów na dostawy pomiędzy rolnikami objętymi systemem rolnictwa ekologicznego a ekologicznym przemysłem przetwórczym. W ramach obszaru B wspierane są inwestycje materialne i niematerialne dotyczące budowy budynków lub budowli, zakupu technologii na cele przetwarzania produktów rolnych lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych (w tym przechowywania, sortowania, pakowania, przygotowania do sprzedaży – wyłącznie w przypadku zorganizowanych form współpracy rolników), inwestycje dotyczące ochrony środowiska, infrastruktury do przetwarzania odpadów żywnościowych na biokomponenty lub przetwarzania produktów ubocznych powstałych przy wytwarzaniu produktów rolnych.

Przewiduje się również wsparcie sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich w ramach **Inwestycji A1.4.1. pt. Inwestycje na rzecz dywersyfikacji i skracania łańcucha dostaw produktów rolnych i spożywczych oraz budowy odporności podmiotów uczestniczących w łańcuchu Programu Odbudowy i Zwiększania Odporności**. Celem Inwestycji jest zwiększenie konkurencyjności i odporności podmiotów łańcucha dostaw produktów rolnych, spożywczych, rybołówstwa i akwakultury na kryzysy, w tym przyspieszenie inwestycji prywatnych sektora MŚP, wzmocnienie krótkich łańcuchów dostaw i systemu redystrybucji żywności oraz zwiększenie konkurencyjności gospodarstw rolnych przez wdrożenie i upowszechnienie innowacyjnych rozwiązań z zakresu rolnictwa 4.0. Inwestycja obejmować będzie wsparcie mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) przetwórstwa rolno-

spożywczego (podmioty istniejące i nowo zakładane) w zakresie zakupu maszyn i urządzeń do przetwarzania, przechowywania, magazynowania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, rybołówstwa i akwakultury, specjalistycznych środków transportu do przewozu produktów rolnych oraz rybołówstwa i akwakultury lub do dystrybucji żywności oraz rozbudowy infrastruktury zakładów, w tym zrównoważonych i innowacyjnych technologii oraz inwestycji w obszarze gospodarki obiegu zamkniętym, ochrony środowiska, rolnictwa ekologicznego.

W ramach **Programu Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021-2027** przewidziano wsparcie inwestycyjne dla producentów akwakultury ekologicznej. Hodowcy będą mogli skorzystać z preferencyjnych zasad w przyznawaniu pomocy w ramach operacji 2.2.1. pt. Inwestycje w akwakulturze.

Tabela 11 Wskaźniki dla działania c)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba podmiotów ekologicznych, które uzyskały wsparcie w ramach interwencji PS WPR 2023-2027:	Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje) - obszar B.
2.		Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości - poza gospodarstwem - obszar B.
3.	Liczba podmiotów ekologicznych, które uzyskały wsparcie w ramach Inwestycji A1.4.1. Programu Odbudowy i Zwiększania Odporności.	
4.	Liczba podmiotów ekologicznych, które uzyskały wsparcie w ramach Działania 2.2.1. Programu Fundusze Europejskie dla Rybactwa 2021-2027.	

d) Działanie: Wsparcie integracji branży

Organizacje producentów lub zrzeszenia organizacji producentów pomagają rolnikom w ograniczeniu kosztów transakcji i współpracują z nimi podczas przetwarzania i wprowadzania do obrotu wytworzonych produktów. Organizacje producentów wzmacniają zbiorową siłę przetargową rolników poprzez koncentrację dostaw, skuteczniejszy marketing, zapewnianie wsparcia technicznego i logistycznego swoim członkom, pomoc w zarządzaniu jakością oraz transfer wiedzy. Rolnicy i przetwórcy lub handlowcy współpracujący w łańcuchu dostaw mogą również zrzeszać się w organizacjach międzybranżowych, które służą jako platforma dialogu, propagująca najlepsze praktyki i przejrzystość rynku.

Wspierane będą działania na rzecz integracji poziomej poprzez możliwości tworzenia grup producentów rolnych w kategorii produkty rolnictwa ekologicznego. Taką możliwość daje ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz

o zmianie innych ustaw²⁵ oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 kwietnia 2016 r. w sprawie wykazu produktów i grup produktów, ze względu na które mogą być tworzone grupy producentów rolnych, minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej oraz minimalnej liczby członków grupy producentów rolnych²⁶. W celu uzyskania statusu grupy producentów rolnych lub organizacji producentów, producenci muszą najpierw utworzyć przedsiębiorstwo, zarejestrować je w Krajowym Rejestrze Sądowym, a następnie złożyć wniosek o uznanie za grupę producentów rolnych do Dyrektora Oddziału Regionalnego ARiMR, właściwego ze względu na siedzibę tego przedsiębiorstwa, do którego musi dołączyć plan biznesowy. Sama procedura tworzenia grupy czy organizacji producentów wymaga wyboru formy prawnej, w jakiej rolnicy będą funkcjonować. Przepisy dopuszczają każdą z form prawnych jako prowadzenie przedsiębiorstwa przez grupę, jak dotąd powstawały przede wszystkim spółdzielnie i spółki, rzadziej stowarzyszenia oraz zrzeszenia. Rolnicy decydują, którą formę wybrać. Grupy producentów rolnych mogą powstawać w 27 kategoriach produktów, np. ziarno zbóż lub nasiona roślin oleistych, buraków, ziemniaków, roślin energetycznych, roślin przeznaczonych do produkcji zielarskiej lub farmaceutycznej, lnu i konopi, trzody, bydła, owiec i mleka. Jeśli producenci prowadzą produkcję ekologiczną, mogą utworzyć grupę producentów ze względu na produkcję ekologiczną. Zgodnie z ww. rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 kwietnia 2016 r. w przypadku rolnictwa ekologicznego wymagane jest członkostwo minimum 5 producentów w grupie oraz minimum 50 tys. przychodów rocznie z produkcji sprzedanej łącznie przez członków do grupy producentów rolnych. Wspólne działanie w grupie powinno służyć m.in. obniżeniu kosztów produkcji poprzez możliwość tańszych hurtowych zakupów środków do produkcji, a także możliwości pozyskiwania nowych rynków zbytu, dzięki hurtowym dostawom wystandaryzowanych produktów. W Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023-2027 przewidziano wsparcie w następujących interwencjach.

Interwencja – Tworzenie i rozwój organizacji producentów i grup producentów rolnych przewiduje wsparcie form zorganizowanych, tj. przedsiębiorstw zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym, które następnie uzyskały status grupy producentów rolnych lub organizacji producentów. Wsparcie jest ukierunkowane na realizację działań inwestycyjnych, które mają wspomóc budowę wspólnych struktur rolników i jednocześnie zachować ich trwałość, w kierunku wzmocnienia ich pozycji rynkowej, zarówno na poziomie lokalnym jak i dalszym, a także móc wpływać na dalsze etapy łańcucha. Celem interwencji jest również zwiększanie działalności producentów rolnych we wspólnych strukturach, jakimi są organizacje producentów i grupy producentów rolnych oraz odpowiednio ich zrzeszenia i związki. Kryteria wyboru operacji do przyznania pomocy obejmują prowadzenie przez członków produkcji w systemach jakości żywności, w tym w systemie rolnictwa ekologicznego.

²⁵ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20000880983>

²⁶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000577>

Interwencja – Promowanie, informowanie i marketing dotyczący żywności wytwarzanej w ramach systemów jakości żywności przewiduje wsparcie grup producentów, składających się co najmniej z dwóch członków, którzy wytwarzają na terytorium RP produkty rolne lub środki spożywcze, przeznaczone bezpośrednio lub po przetworzeniu do spożycia przez ludzi w ramach unijnych lub krajowych systemów jakości, w tym w ramach systemu rolnictwa ekologicznego. Wsparcie polega na refundacji do 70% kosztów kwalifikowalnych poniesionych z tytułu przeprowadzenia działań o charakterze informacyjno-promocyjno-marketingowym dotyczących wysokojakościowych produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości żywności, w tym produktów ekologicznych pochodzących z systemu rolnictwa ekologicznego. Do zakresu kosztów kwalifikowalnych zalicza się m.in. koszty reklamy w mediach, w szczególności w internecie, telewizji, radiu lub prasie, promocji w punktach sprzedaży, przygotowania stoisk, przygotowania materiałów reklamowych, udziału w pokazach, wystawach lub targach, organizacji szkoleń lub konferencji, przygotowania, administrowania stroną internetową, profesjonalnego prowadzenia profilu beneficjenta w mediach społecznościowych do celów związanych z realizacją operacji, lub innej profesjonalnie prowadzonej działalności internetowej dotyczącej realizowanej operacji, najmu powierzchni reklamowej oraz publikacji, broszur, ulotek, plakatów, zaproszeń lub innych materiałów reklamowy.

Interwencja – Rozwój współpracy producentów w ramach systemów jakości żywności, ma na celu wzmocnienie i rozwój współpracy producentów w ramach systemów jakości żywności, w tym systemu rolnictwa ekologicznego oraz rozwój produkcji i zapewnienie dostępności produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości żywności na rynku. Wsparcie obejmuje dwa obszary:

- A) zarządzanie współpracą – ryczałt (100%) dotyczący zarządzania wspólnymi działaniami w danym systemie jakości żywności,
- B) refundacja do 70% kosztów kwalifikowalnych wynikających z planu rozwoju współpracy w danym systemie jakości żywności, polegających na:
 - 1) badaniach, analizach i ekspertyzach;
 - 2) badaniach i analizach laboratoryjnych próbek produktów wytwarzanych w ramach systemów jakości żywności, których posiadanie jest wymagane w danym systemie jakości, lub niezbędne dla zapewnienia pożądanej jakości produktu przez członków grupy producentów;
 - 3) doradztwie, szkoleniach, konsultacjach dotyczących danego produktu wytwarzanego w ramach danego systemu jakości żywności lub metody produkcji;
 - 4) uzyskaniu i utrzymaniu ochrony wspólnego znaku towarowego;
 - 5) pozyskiwaniu licencji i ponoszeniu kosztów opłat związanych z programami wspierającymi wiedzę i umiejętności, zarządzanie, dostęp do informacji - wyłącznie w zakresie dotyczącym danego systemu jakości żywności (portale specjalistyczne, programy do zarządzania, programy wspierające rolnictwo precyzyjne itp.).

Plan Strategiczny dla WPR na lata 2023-2027 przewiduje możliwość ubiegania się o wsparcie przez grupy operacyjne europejskiego partnerstwa innowacyjnego na rzecz wydajnego i zrównoważonego rolnictwa (GO EPI) w ramach **interwencji – Współpraca Grup Operacyjnych EPI**. Wspierane operacje łączą partnerów dysponujących wiedzą z wzajemnie uzupełniających się dziedzin oraz opierają się na interaktywnym modelu innowacji. Operacje objęte wsparciem powinny dotyczyć problemów, potrzeb rolnika lub gospodarstwa rolnego. Więcej szczegółowych informacji opisano w obszarze III niniejszego dokumentu.

Z kolei, celem **interwencji – Poprawa infrastruktury służącej do planowania i organizacji produkcji, dostosowania produkcji do popytu w odniesieniu do jakości i ilości, optymalizacji kosztów produkcji i zwrotu z inwestycji oraz stabilizacji cen producentów owoców i warzyw** jest poprawa wyposażenia technicznego organizacji producentów owoców i warzyw lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw wykorzystywanego do planowania i organizacji produkcji, w tym do utrzymania jakości produktu w procesie produkcji, dostosowywania tej produkcji do popytu, optymalizacji kosztów produkcji oraz stabilizacji cen producentów owoców i warzyw. W ramach interwencji wspierane będą inwestycje w aktywa materialne i niematerialne dotyczące m.in. wdrażania krajowych i unijnych systemów jakości, w tym systemu rolnictwa ekologicznego.

Cel **interwencji – Działania informacyjne, promocyjne i marketingowe w odniesieniu do produktów, marek i znaków towarowych organizacji producentów owoców i warzyw** PS WPR 2023-2027 obejmuje zwiększenie rozpoznawalności marki lub znaku towarowego organizacji producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw, promocji produktów oferowanych przez organizację producentów lub zrzeszenia organizacji producentów owoców i warzyw, jak też promocji znaków jakości. Dodatkowo interwencja przyczynia się do upowszechniania wiedzy wśród konsumentów na temat zdrowych nawyków żywieniowych poprzez promowanie przez organizacje producentów i zrzeszenia organizacji producentów zwiększania udziału świeżych owoców i warzyw w diecie. W ramach interwencji wspierane będą działania polegające m.in. na przeprowadzaniu badań marketingowych w zakresie promocji ogólnej produktów i promocji znaków jakości.

Tabela 12 Wskaźniki dla działania d)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba grup zrzeszających podmioty	Tworzenie i rozwój organizacji producentów i grup producentów rolnych.
2.	ekologiczne, które uzyskały wsparcie w ramach interwencji PS WPR 2023-2027:	Promowanie, informowanie i marketing dotyczący żywności wytwarzanej w ramach systemów jakości.
3.		Rozwój współpracy producentów w ramach systemów jakości żywności.

e) Działanie: Wsparcie dla producentów ekologicznego materiału rozmnożeniowego roślin

W związku z coraz mocniej akcentowaną przez Komisję Europejską możliwością odejścia od stosowania nieekologicznego materiału rozmnożeniowego roślin, a także mając na uwadze ogólne zasady produkcji ekologicznej, wskazane jest przyspieszenie rozwoju sektora ekologicznych producentów nasion i materiału rozmnożeniowego do produkcji ekologicznej. W ramach rozwiązań legislacyjnych zaplanowano możliwość uzyskania dopłaty do 1 ha powierzchni gruntów ornych obsianych lub obsadzonych ekologicznym materiałem siewnym kategorii elitarny lub kwalifikowany. Przyjęto, że stawki dopłat z tytułu zużycia do siewu lub sadzenia materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany w przypadku materiału siewnego wytworzonego metodami ekologicznymi będą wyższe niż w przypadku materiału konwencjonalnego.

Tabela 13 Wskaźnik dla działania e)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba złożonych wniosków o wsparcie na wykorzystanie ekologicznego materiału siewnego kategorii elitarny lub kwalifikowany.	

Obszar V. Utrzymanie zaufania do systemu produkcji ekologicznej

Według wyników raportu²⁷ z konsultacji społecznych w sprawie przeglądu polityki UE dotyczącej rolnictwa ekologicznego, 71 % respondentów wyraziło zaufanie do produktów certyfikowanych jako ekologiczne. W celu utrzymania wysokiego zaufania konsumentów do produktów ekologicznych i systemu kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej, istotny jest bieżący nadzór nad zgodnością prowadzonej produkcji ekologicznej z jej zasadami i celami, w tym ciągła współpraca i wymiana informacji pomiędzy podmiotami tworzącymi ten system. Ponadto, należy dążyć do standaryzacji i harmonizacji działań tych podmiotów poprzez wypracowywanie skutecznych zgodnych z prawem rozwiązań mających zastosowanie w praktyce. Jaśniejsze i prostsze reguły produkcji uczynią sektor produkcji ekologicznej bardziej atrakcyjnym.

a) Działanie: Dalsze doskonalenie wysokiego poziomu systemu kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej

Wszystkie podmioty uczestniczące w systemie kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej oraz procesy regulujące powiązania pomiędzy tymi podmiotami są weryfikowane i doskonalone w celu utrzymania wysokiego poziomu kontroli i certyfikacji, wprowadzania bardziej efektywnych i innowacyjnych rozwiązań, w tym opartych o techniki cyfrowe oraz uwzględniające zmiany w obowiązujących przepisach dotyczących produkcji ekologicznej. Działania te będą przyczyniały się do stopniowego obniżania kosztów funkcjonowania systemu, jednakże bez obniżenia jakości i wiarygodności produkcji ekologicznej.

Ponadto, prowadzona jest współpraca w formie konsultacji i spotkań pomiędzy podmiotami tworzącymi system kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym, tj. Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Głównym Inspektoratem Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, upoważnionymi jednostkami certyfikującymi oraz Polskim Centrum Akredytacji. Opracowywane są wytyczne postępowania i materiały instruktażowe. Celem tych działań jest przede wszystkim harmonizacja funkcjonowania jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym oraz podnoszenie standardów kontroli, w szczególności w kontekście wykrycia niedozwolonych produktów czy substancji w rolnictwie ekologicznym. Produkcja ekologiczna jest wiarygodna jedynie wtedy, gdy towarzyszy jej skuteczna weryfikacja i kontrole na wszystkich etapach: produkcji, przetwarzania i dystrybucji. Produkcja ekologiczna powinna podlegać kontrolom urzędowym lub innym czynnościom urzędowym prowadzonym w celu weryfikowania zgodności z przepisami dotyczącymi produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych. W celu zapewnienia wysokiego poziomu kontroli urzędowych, Główny Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych na mocy porozumienia z Głównym Inspektorem Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Głównym Inspektorem Sanitarnym oraz Głównym Lekarzem Weterynarii, prowadzą współpracę dotyczącą zwalczania naruszeń przepisów wynikających ze stosowania nieuczciwych lub oszukańczych praktyk w zakresie produkcji ekologicznej. Weryfikacja przestrzegania przepisów dotyczących znakowania produktów ekologicznych na rynku ma na celu ochronę

²⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/public-consultation-final-report_en.pdf

zarówno interesów podmiotów związanych z wprowadzaniem do obrotu odpowiednio oznaczonych produktów oraz funkcjonowaniem w warunkach uczciwej konkurencji, jak również interesy konsumentów, umożliwiając im podejmowanie świadomych wyborów.

W ramach Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) ukierunkowano wsparcie na zapewnienie właściwego zaplecza analitycznego i laboratoryjnego Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno Spożywczych w celu zwiększenia możliwości analitycznych badania jakości żywności, w tym produktów ekologicznych. Rozwój zaplecza laboratoryjnego przyczyni się do zwiększenia wykrywalności oszustw żywnościowych w celu ochrony ekonomicznych interesów konsumentów żywności ekologicznej i producentów ekologicznych. Rozwój zaplecza laboratoryjnego przyczyni się do zwiększenia wykrywalności oszustw żywnościowych w celu ochrony ekonomicznych interesów konsumentów żywności ekologicznej i producentów ekologicznych. Ponadto, w sposób stały analizowany jest system prawny, pod kątem możliwości wprowadzania dalszych uproszczeń i ograniczenia obciążeń administracyjnych. Więcej informacji związanych z systemem kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym, dostępne jest pod adresem:

- 1) <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/akty-prawne2> - akty prawne dotyczące rolnictwa ekologicznego;
- 2) <https://www.gov.pl/web/ijhars/system-kontroli-i-certyfikacji> - system kontroli w rolnictwie ekologicznym w Polsce;
- 3) <https://www.gov.pl/web/ijhars/jednostki-certyfikujace> - lista jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym w Polsce.

Tabela 14 Wskaźnik dla działania a)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba działań związanych z doskonaleniem systemu kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej.	

b) Działanie: Transfer dobrych praktyk w systemie produkcji ekologicznej

W polskim systemie produkcji ekologicznej kontrole działalności producentów ekologicznych prowadzone są przez inspektorów rolnictwa ekologicznego, tj. osoby, które zdały urzędowy egzamin sprawdzający wiedzę z zakresu produkcji ekologicznej oraz biorą udział w szkoleniach organizowanych przez jednostki certyfikujące z zakresu zagadnień dotyczących rolnictwa ekologicznego. Osoby, które nie realizują ww. obowiązków, nie mogą przeprowadzać działań kontrolnych, dopóki nie uzupełnią swojej wiedzy. Należy dążyć do realizacji działań w zakresie transferu wiedzy i dobrych praktyk dotyczących kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej, obejmujących relacje pomiędzy administracją publiczną tj. IJHARS, PIORIN, PIW, ARiMR a jednostkami certyfikującymi. Kontynuowane będą również inicjatywy na rzecz tworzenia warunków do podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności, w ramach współpracy międzynarodowej w odniesieniu do inspektorów rolnictwa ekologicznego oraz jednostek certyfikujących.

Więcej informacji związanych z nabywaniem uprawnień inspektora rolnictwa ekologicznego, dostępne jest pod adresem: <https://www.gov.pl/web/ijhars/egzaminy-na-inspektorow-rolnictwa-ekologicznego>.

Tabela 15 Wskaźnik dla działania b)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba przeszkolonych inspektorów rolnictwa ekologicznego.	

c) Działanie: Cyfryzacja informacji i danych o produkcji ekologicznej

Pandemia COVID-19 zmieniła funkcjonowanie gospodarki, w tym także rolnictwa. Uwidoczniła, jak ważna staje się sprawna komunikacja na odległość oraz możliwość załatwiania spraw, w tym urzędowych, przez Internet. Rozproszone źródła danych i informacji o produkcji ekologicznej i producentach ekologicznych mogą utrudniać dostęp do nich, ograniczać ich wykorzystanie lub podnosić koszty ich pozyskania, co stanowi jedną z barier rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce. Rozwój platform internetowych oraz wykorzystanie narzędzi informatycznych w wymianie wiedzy, informacji, dobrych praktyk, a także nawiązywaniu w ten sposób współpracy jest potrzebnym kierunkiem w cyfryzacji sektora rolnictwa ekologicznego.

Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu koordynuje i realizuje utworzenie na jednej platformie kompleksowej bazy informacji o produkcji ekologicznej pt. **Cyfrowy asystent rolnika ekologicznego** (w skrócie **CARE**), w tym producentach ekologicznych, środkach do produkcji ekologicznej, stosownych rejestrach i wykazach wraz z wytycznymi oraz interpretacjami przepisów dotyczących produkcji ekologicznej. Baza będzie podlegała bieżącej aktualizacji. Kompleksowa baza informacji o produkcji ekologicznej jest odpowiedzią na problemy związane z nadzorem oraz z obciążeniami administracyjnymi rolników, które związane są z udziałem w systemie kontroli produkcji ekologicznej. Baza przyczyni się do zwiększenia przejrzystości działań organów administracji, podniesie poziom cyfryzacji tego sektora produkcji i przyspieszy wymianę informacji oraz umożliwi rolnikom szybki dostęp do odpowiednich formularzy rejestrów, wniosków, zgłoszeń.

W ramach współpracy Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz jednostek podległych i nadzorowanych przez MRiRW, uruchomiono na platformie *gov.pl* podstronę dedykowaną rolnikom w ramach tzw. „Okienka dla rolnika”, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/gov/uslugi-dla-rolnika>. „Okienko dla rolnika” to miejsce w Internecie, w którym rolnicy mają szybki dostęp do e-usług różnych instytucji wspierających rolnictwo. „Okienko dla rolnika” umożliwi załatwienie określonych spraw przez Internet oraz w postaci kart informacyjno-formularzowych, które mówią o sposobie załatwienia danej sprawy, wymaganych dokumentach, a także zawierają odniesienia do formularzy, jeśli są wymagane. Przykładami e-usług dotyczących produkcji ekologicznej, objętych platformą, jest zgłoszenie ekologicznego materiału siewnego, nasion i wegetatywnego materiału nasadzeniowego do wykazu materiału ekologicznego oraz zezwolenie na nieekologiczny

materiał przeznaczony do reprodukcji roślin w rolnictwie ekologicznym. Przewiduje się sukcesywne uzupełnianie „Okienka dla rolnika” o nowe e-usługi, w tym również dotyczące produkcji ekologicznej.

Rozwiązaniem cyfrowym w systemie kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej jest również funkcjonowanie od 1 stycznia 2023 r. **elektronicznej bazy certyfikatów produktów ekologicznych**. Baza jest częścią zintegrowanego skomputeryzowanego systemu weterynaryjnego, tzw. systemu TRACES w zakresie gromadzenia i wydawania w formie elektronicznej certyfikatów na produkty ekologiczne. Unijna baza certyfikatów produktów ekologicznych, dostępna jest pod adresem:

<https://webgate.ec.europa.eu/tracesnt/directory/publication/organic-operator/index>.

Polski wykaz podmiotów i grup podmiotów, które zgłosiły swoją działalność w rolnictwie ekologicznym, dostępny jest pod adresem: <https://www.gov.pl/web/ijhars/udostepnianie-informacji-o-producentach-w-rolnictwie-ekologicznym>.

Tabela 16 Wskaźnik dla działania c)

Lp.	Nazwa wskaźnika:	Wartość wskaźnika:
1.	Liczba e-usług w produkcji ekologicznej.	

Rozdział V. Podsumowanie

W ramach aktualnych prognoz wynikających z danych o produkcji ekologicznej za 2022 r. oraz na podstawie mechanizmów finansowych, rozwiązań legislacyjnych, działań informacyjno-promocyjnych, działań edukacyjnych oraz działań doradczych przedstawionych w niniejszym dokumencie przewiduje się, że na przestrzeni nadchodzącego dziesięciolecia nastąpi znaczny wzrost liczby producentów ekologicznych, a cel jakim jest podwojenie powierzchni użytków rolnych objętych systemem rolnictwa ekologicznego do 2030 r. jest realny do osiągnięcia.

Załącznik nr 1. Analiza SWOT

Mocne strony:	Słabe strony:
<ol style="list-style-type: none">1) Duży i potencjalnie bardzo chłonny rynek wewnętrzny.2) Dogodne położenie geograficzne w sąsiedztwie krajów o wysokim popycie i wydatkach na produkty ekologiczne.3) Rosnąca świadomość ekologiczna wśród rolników.4) Funkcjonujące jednostki doradztwa rolniczego o ukształtowanej strukturze i potencjale dalszego rozwoju prowadzące działania doradcze bezpośrednio u rolników oraz Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddział w Radomiu jako wyspecjalizowana jednostka doradcza w zakresie rolnictwa ekologicznego.5) Ukształtowana grupa instytutów naukowych i ośrodków akademickich mających dostęp do wiedzy i nowych rozwiązań w ramach finansowanych badań w zakresie rolnictwa ekologicznego.6) Wysoki poziom wiedzy i umiejętności inspektorów rolnictwa ekologicznego, wykonujących kontrolę na rzecz rolnictwa ekologicznego.7) Wprowadzone rozwiązania dotyczące identyfikacji i transferu najlepszych rozwiązań w rolnictwie ekologicznym: konkurs na najlepsze gospodarstwo ekologiczne, centrum praktycznego szkolenia oraz sieć gospodarstw demonstracyjnych, bezpośredni kanał wymiany informacji z doradcami, metodyki produkcji ekologicznej dla doradców i rolników.8) Duża liczba gospodarstw ekologicznych ze strukturą umożliwiającą prowadzenie produkcji zwierzęcej.9) Wzrastające zaangażowanie władz samorządowych w rozwój sektora produkcji ekologicznej.10) Intensywnie rozwijające się przetwórstwo produktów ekologicznych i w efekcie rosnący udział produktów z tej kategorii na rynku	<ol style="list-style-type: none">1) Niedostatecznie rozwinięty rynek produktów ekologicznych przekładający się na małą dostępność produktów oraz ich wysoką cenę.2) Nierówny rozwój sektora rolnictwa ekologicznego ze względu na wyraźne zróżnicowanie Polski na regiony bogatsze i zdecydowanie biedniejsze oraz dużą koncentrację popytu w obrębie aglomeracji miejskich.3) Relatywnie niska wiedza konsumentów w zakresie zasad oraz korzyści środowiskowych i społecznych produkcji ekologicznej.4) Niski poziom reprezentatywności sektora rolnictwa ekologicznego przez organizacje skupiające producentów, rolników oraz dystrybutorów, duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych oraz mała skłonność rolników do współpracy i zrzeszania się.5) Niewystarczający w skali kraju poziom zorganizowania rolników i małe zainteresowanie współpracą.6) Rozdrobniona podaż surowców rolnych i niewystarczające dostosowanie podaży do potrzeb przetwórstwa. Niewystarczający poziom produkcji.7) Niedostatecznie rozwinięte kanały dystrybucji produktów ekologicznych. Brak trwałych i dostatecznie rozwiniętych łańcuchów produkcji i dystrybucji produktów ekologicznych (rolnik- przetwórca-handlowiec- konsument).8) Niewystarczająco efektywne mechanizmy współpracy i transferu wiedzy pomiędzy sektorem naukowym, doradztwem i rolnictwem oraz niska świadomość producentów ekologicznych o dostępnych opracowaniach, wynikach badań w zakresie produkcji ekologicznej oraz metodykach produkcji ekologicznej.

<p>krajowym oraz wzrost możliwości eksportu przetworzonych produktów ekologicznych.</p> <p>11) Wzrost wiedzy konsumentów o rolnictwie ekologicznym oraz wzrost zainteresowania konsumentów żywnością ekologiczną.</p> <p>12) Funkcjonowanie Rady Rolnictwa i Produkcji Ekologicznej wspierające Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie opiniowania i konsultowania propozycji rozwiązań systemowych w rolnictwie ekologicznym.</p> <p>13) Duży potencjał gospodarstw ekstensywnych zajmujących się zrównoważoną produkcją akwakultury z uwagi na już spełnianie wysokich standardów jakości oczekiwanej przez konsumentów.</p>	<p>9) Duże uzależnienie możliwości rozwoju produkcji zwierzęcej od stosowania odstępstw od zasad produkcji ekologicznej.</p> <p>10) Rozdrobnienie informacji o producentach ekologicznych.</p> <p>11) Niskie zainteresowanie rolników prowadzeniem ekologicznej produkcji zwierzęcej, w wyniku m.in. niskiej podaży ekologicznego materiału rozmnożeniowego oraz zwierząt.</p> <p>12) Brak rozwoju produkcji ekologicznego materiału rozmnożeniowego oraz zwierząt do chowu ekologicznego z uwagi na szerokie stosowanie odstępstw od zasad produkcji.</p> <p>13) Niska wydajność produkcji ekologicznej związana z brakiem wiedzy rolników.</p> <p>14) Brak wiedzy specjalistycznej na poziomie ODR.</p> <p>15) Niedostateczna wiedza producentów rolnych w zakresie zasad stosowania tradycyjnego płodozmianu i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności gleby.</p>
<p>Szanse:</p> <p>1) Wskazanie rolnictwa ekologicznego i akwakultury ekologicznej jako jednego z najważniejszych obszarów rozwoju w strategii „<i>Od Pola do Stołu</i>” oraz Strategii na rzecz Bioróżnorodności.</p> <p>2) Stały wzrost siły nabywczej konsumentów w Polsce.</p> <p>3) Podnoszenie się świadomości ekologicznej społeczeństwa i w efekcie wzrost zainteresowania produktami ekologicznymi oraz wzrost popytu na te produkty, zarówno w Polsce jak też za granicą.</p> <p>4) Duży potencjał dla dalszego rozwoju sektora rolnictwa i akwakultury ekologicznej.</p> <p>5) Podnoszenie się świadomości ekologicznej mieszkańców obszarów wiejskich i w efekcie rozwój rolnictwa przyjaznego środowisku, w tym rolnictwa ekologicznego.</p>	<p>Zagrożenia:</p> <p>1) Powolny rozwój rynku produktów ekologicznych.</p> <p>2) Rosnąca konkurencja ze strony producentów wytwarzających produkty ekologiczne w innych krajach Unii Europejskiej jak i w krajach trzecich.</p> <p>3) Ryzyko braku trwałości ekonomicznej gospodarstw.</p> <p>4) Rosnące zanieczyszczenie środowiska środkami niedopuszczonymi w produkcji ekologicznej, negatywnie wpływające na możliwość prowadzenia takiej produkcji lub zwiększające ryzyko jej prowadzenia.</p> <p>5) System rolnictwa ekologicznego jest oparty na zaufaniu konsumentów do systemu kontroli i certyfikacji. Błędy pojedynczych podmiotów w sektorze lub w systemie kontroli</p>

<ul style="list-style-type: none"> 6) Poprawienie systemu powiązań, współpracy i transferu wiedzy na linii nauka - praktyka. 7) Poprawienie jakości komunikowania się pomiędzy podmiotami na rynku. 8) Konsolidacja branży i podejmowanie wspólnych działań. 9) Wzrastające zaangażowanie władz samorządowych w rozwój rolnictwa ekologicznego. 10) Możliwość otrzymania wsparcia finansowego przeznaczonego na rolnictwo ekologiczne. 11) Rozwój kanałów dystrybucji produktów ekologicznych. 12) Rozwój internetowej sieci sprzedaży produktów ekologicznych. 13) Wysoki poziom korzystania z Internetu i mediów społecznościowych wśród młodych rolników. 14) Relatywnie niskie zanieczyszczenie środowiska w Polsce środkami do produkcji np. pestycydami i nawozami mineralnymi. 15) Unikalna i dobrze zachowana bioróżnorodność terenów rolniczych. 16) Lepsza jakość oraz większe zaufanie konsumentów do polskich produktów ekologicznych względem importowanych. 17) Uruchomiona baza zwierząt do produkcji ekologicznej. 18) Poszerzenie zakresu produktów objętych przepisami o rolnictwie ekologicznym (od 2021 r.). 19) Zwiększenie działań promocyjnych rolnictwa ekologicznego. 	<p>i certyfikacji mogą rzutować na postrzeganie całego sektora lub systemu.</p> <ul style="list-style-type: none"> 6) Niekorzystne zmiany przepisów prawnych UE oraz możliwość wystąpienia różnej ich interpretacji. 7) Niedostateczna podaż siły roboczej na obszarach wiejskich. 8) Wysokie marże pośredników w handlu produktami ekologicznymi. 9) Niska chęć rolników do zrzeszania się. 10) Silne rozdrobnienie upraw i sąsiedztwo z uprawami konwencjonalnymi jako źródło zanieczyszczeń produktów ekologicznych. 11) Spektrum działania dostępnych do stosowania w rolnictwie ekologicznym środków ochrony roślin nie pokrywa całego zapotrzebowania.
--	--